

G H E N D T S C H E T Y D I N G H E N

Tweemaandelijks Kultureel Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring Gent V.Z.W.

Redactie-adres : Sint-Lievensdoorgang 1, 9000 Gent.

5de Jaargang, nr 3

15 mei 1976

Voorzitter : G. Hebbelynck
Onder-Voorzitter : H. Collumbien
Secretaris : R. Van Geluwe

Penningmeester : A. Verbeke
Ruildienst : Van Geluwe-Eggermont A., Maisstraat 235, Gent
Secretariaat : Maisstraat 235, Gent . - Tel. 26.23.28

Postrekening : 000-105.04.73.60 - Heemkundige en Historische Kring
Gent, Koggestraat 14, Gent.
Lidgeld : 200 fr. per jaar.

INHOUD

Het cholera-jaar te Gent	102
De Maagd van Gent In of zonder Haar tuin	115
De Broederschap van Sint-Jakob-in-Compostella	127
Eerste archeologisch onderzoek in het Patershol	134
Het huis De Rave	139
Een lezer schrijft	141
Bibliografie	142
Te Gent	142
Vraag en Antwoord	142
Aanvullende ledenlijst	143
De Schoonste Dag zijn 's Levens	144

Verantwoordelijke uitgever : G. Hebbelynck, Voorhoutkaai 40, Gent
Elke auteur is alleen verantwoordelijk voor zijn bijdrage.

Uitgegeven met de steun van het Stadsbestuur van Gent en van het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen.

OP ZONDAG 16 MEI BEZOEK AAN DE SOUVEREINE GILDE
VAN SINT-JORIS.

BIJeenKOMST HOEK LANGE STEENSTRAAT EN VROUWEN-
BROERSTRAAT OM 10.15 UUR. ENKEL VOOR DE LEDEN.

OP ZONDAG 20 JUNI OM 10.15 UUR VOORDRACHT DOOR
DE HEER DR. DE MEYER N. OVER "ONS GELD VAN VROE-
GER" IN DE ZAAL VAN DE "ALGEMENE SPAAR- EN LIJF-
RENTEKAS" INGANG KORTE MEIR, GENT.

GENT IN 1849 HET CHOLERA-JAAR

Cholera is een ernstige, acute besmettelijke darmziekte, die veroorzaakt wordt door de bacterie *Vibrio cholerae* ontdekt in 1883 door Robert Koch. Deze ziekte is endemisch in sommige delen van India, voornamelijk in de Ganges-delta. In de 19e eeuw verspreidde cholera zich nu en dan in Europa.

Een eerste epidemie van cholera teisterde de stad Gent in 1832 : er waren meer dan 2000 gevallen, waarvan 1227 sterfgevallen of één sterfgeval op 69 inwoners. In 1833 kwam slechts een lichte epidemie voor met 95 slachtoffers. In 1834 waren er 201 slachtoffers. In 1838, 1839, 1840 en 1843 stierven veel kinderen aan rode koorts en in 1847 vielen er veel slachtoffers aan tyfus.

De eerste gevallen van cholera werden opnieuw gemeld rond 20 januari 1849. De ziekte verspreidde zich uiterst snel.

Periode	Aantal gevallen	aantal sterften
van 20.1 tot 31.3	679	306
april	387	183
mei	478	232
juni	2081	887
juli	943	476
augustus	231	136
september	12	4
Totaal	4811	2224

Dit betekent één sterfgeval aan cholera op 47 inwoners of ongeveer 2,09 o/o van de bevolking. Dit had natuurlijk een nadelige invloed op het bevolkingscijfer : in 1849 bedroeg het aantal geboorten 3540 (33,30 per 1000 inwoners wat een vermeerdering betekent tegenover de slechte jaren 1846 en 1848); het aantal sterften was geklommen tot 5917 (of 55,65 per 1000 inwoners) waardoor het nadelig verschil 2377 bedroeg. Het aantal overlijdens veroorzaakt door andere ziekten dan cholera is echter buitengewoon hoog in vergelijking met andere jaren, waardoor vermoed wordt, dat een aantal cholera-gevallen niet werden aangegeven. Het verschil tussen immigratie (3258 gevallen) en emigratie (2581 gevallen) gaf een winst van 677. In totaal verminderde dus de bevolking met 1700 eenheden, op 31 december 1849 telde de stad Gent 104.618 inwoners.

De ziekte kwam niet gelijkmatig voor in de verschillende wijken van de stad.

Wijk	aantal gevallen	aantal sterften
1.	538	292
2.	821	393
3.	1072	449
4.	1586	707
5.	794	303
Totaal	4811	2224

In het burgerlijk hospitaal werden 1006 gevallen van cholera opgenomen, waarvan er 564 overleden; in het St. Janshospitaal werden 305 kinderen en 43 vrouwen opgenomen, waarvan 153 kinderen en 14 vrouwen stierven. Een hulphospitaal werd ingericht in de Kapucijnerkerk, maar werd niet gebruikt. We kunnen vaststellen, dat slechts een derde van de gevallen in een hospitaal werden verpleegd. De verklaring vinden we in een verslag aan de gemeenteraad : "Depuis l'époque de l'invasion de la maladie la classe nécessiteuse et ouvrière manifeste une répugnance invincible pour les hôpitaux; ni prières, ni sollicitations des médecins, des prêtres ou des personnes charitables, l'espoir d'une guérison plus certaine, la certitude d'un soulagement à leurs maux, rien ne peut les soustraire à leurs déplorable idées de fatalisme. Ils répondent presque toujours : "si telle est notre destinée nous mourrons à l'hôpital comme chez nous, il est donc inutile de nous y laisser transporter". Op de wijk van de Sassepoort werd een consultatiebureau opgericht met een apoteek, waar een geneesheer de zieken verzorgde. Er werden geen raadgevingen aan de bevolking verstrekt en wel "pour ne pas jeter l'épouvante dans la population et qu'en second lieu leur exécution pour beaucoup de nos concitoyens était complètement impossible; pour s'en convaincre il suffira d'en rappeler quelques unes : on recommandait de se vêtir chaudement et de porter de la flanelle, de ne jamais sortir le matin à jeun, de ne pas sortir avant

le lever du soleil, d'éviter l'air froid et humide de la nuit et une trop grande fatigue dans les temps pluvieux; de suivre enfin un régime alimentaire tonique et nourrissant". Il a semblé au collège que publier de pareilles instructions, bonnes certainement en elles mêmes, mais inexécutables pour les classes pauvres offrait plus d'un danger".

Tijdens de epidemie hadden de Grijsse Zusters, die zich in 1849 te Gent hadden gevestigd, zich verdienstelijk gemaakt met het verzorgen van behoeftige zieken.

De cholera-epidemie had in de provincie Oost-Vlaanderen in totaal 4397 slachtoffers gevergd of 0,55 o/o van de bevolking. Er waren dus meer slachtoffers te Gent dan in het overige deel van de provincie. Houden we geen rekening met de stad Gent, dan bedroeg in Oost-Vlaanderen het aantal slachtoffers 0,31 o/o of een sterfgeval op 314 inwoners. De verhouding slachtoffers cholera Oost-Vlaanderen tegenover Gent is dus een tegen zeven, waaruit duidelijk de sterk nadelige invloed van het milieu blijkt.

Vermelden we nog, dat in maart 1849 door prof. J.G. Block, hoogleraar aan de faculteit der geneeskunde, het boek "Le Choléra Morbus" werd gepubliceerd. De mogelijkheid van de cholera-epidemie was natuurlijk toe te schrijven aan de erbarmelijke hygiënische toestanden en aan de bittere armoede van een groot deel der bevolking.

7 januari : Men ziet jonge schepsels, die nu in de ijsskoude en bescholde straten naakt en blootsvoets de wegen doorkruisen en met een gelaat, dat de tekenen van onschuld en de sporen van lijden draagt, u smeken om een aalmoes (G. van G.).

19 januari : De burgerwacht heeft wapens ontvangen :

eerste legioen : 762 geweren en 182 sabels

tweede legioen : 714 geweren en 176 sabels

derde legioen : 717 geweren en 178 sabels

vierde legioen : 769 geweren en 183 sabels

ruiterij : 92 pistolen en 46 sabels

artillerie : 60 sabels

26 januari : In het Spanjaardkasteel werd een zekere Fr. M. van Sint-Niklaas terechtgesteld.

27 januari : De gemeenteraad bespreekt de octrooirechten. In het verslag van Groverman lezen we : "Quatre membres du parlement - waaronder Ch. de Brouckère - ont été d'avis de demander ces quatre millions à l'impôt sur le revenu. Nous avons eu, nous devons en convenir, beaucoup de peine à nous persuader que cette proposition de la commission ministérielle fut sérieuse". Helias d'Huddeghem verklaart " l'abolition des octrois des villes est impossible" en raadslid De Pauw voegt er aan toe "Les octrois ne sont pas un débris, mais un monument du moyen-âge". De octrooirechten dagtekenen van de middeleeuwen en werden door de Franse revolutie afgeschaft, maar tijdens de Republiek en het Keizerrijk

opnieuw ingevoerd. Volgens raadslid De Pauw zouden de arme gezinnen, die enkel roggebrood eten, slechts 9,19 fr. per jaar aan octrooirechten betalen; de gezinnen, die tarwebrood eten 26,19 fr per jaar, terwijl de rijke gezinnen 351,44 fr per jaar zouden betalen. Persoonlijk moeten we deze berekeningen betwijfelen, als we de tarieven van de stedelijke rechten nazien. De oplossing van het probleem - het middel vinden om de inkomsten van de octrooirechten te vervangen - zal eerst in 1860 worden gevonden.

23 maart : Uit de Gazette van Gent vernemen we dat "kroeghelden" en soldaten nu en dan vechten in de ontuchthuizen gevestigd in de Kromsteeg, Modenaasteeg, Schuurkenstraat en Stoppelbergstraat. De G.v.G. herinnert eraan, dat door de voorgeboden van de schepenen van de Keure van 30 maart 1486 alle ontuchthuizen uit de Sint-Niklaasparochie werden verbannen naar de wijk Overschelde, voorgeboden die aangevuld werden op 3 april 1587, 14 december 1587, 28 februari 1588 en 28 maart 1602.

31 maart : H. Conscience biedt aan de gemeenteraad een exemplaar aan van zijn werk Jacob van Artevelde, dat verschenen is.

28 april : De gemeenteraad keurt de plannen van het gesticht Van Caeneghem, getekend door architect Van Huffel goed. De nieuwe tarieven voor de doorvaart aan de stedelijke bruggen worden goedgekeurd.

Schepen tot 25 ton	10 centimes
Schepen van 25 tot 75 ton	18 centimes
Schepen van 76 tot 150 ton	36 centimes
Schepen boven de 150 ton	53 centimes
Zeeschepen (twee- en driemasters) boven de 150 ton	85 centimes

De schepen voor het vervoer van beer, die slechts na de avondklok tot de stad zijn toegelaten en voor de morgenklok de stad weer moeten verlaten, zijn vrij van rechten. De gemeenteraad besluit jaarlijks een wedstrijd voor het vee in te richten.

9 mei : In de bloemenkwekerij van Louis Van Houtte wordt een tuinbouwschool geopend. Er werden 24 leerlingen toegelaten. L. Van Houtte moet instaan voor al de uitgaven (intèrnaat, voeding, verwarming, lesgevers) en ontvangt hiervoor van de staat vijfhonderd frank per leerling en per jaar. Deze school had een grote betekenis voor de bloei van de Gentse hofbouw. Een aantal zeer verdienstelijke bloemenkwekers werden hier opgeleid.

9 juni : De gemeenteraad bespreekt het verslag van de geneeskundige commissie. Een geneesheer verklaarde het volgende : "Le seul moyen d'arrêter le fléau était de diminuer la misère : la faiblesse corporelle des classes nécessiteuses était encore augmentée par les chaleurs acca-

blantes qui règnaient depuis quelque temps. La distribution de soupes pouvait atteindre le but qu'on se proposait". De gemeenteraad besluit in de verschillende wijken van de stad verder soep uit te delen. Op 13 oktober vernemen we, dat de buitengewone uitgaven voor de bestrijding van de cholera-epidemie, 36.098,54 fr bedragen.

23 juli : Heden wordt in tegenwoordigheid van de koning en koningin, de hertog van Brabant en de graaf van Vlaanderen de tentoonstelling van de nijverheidsproducten van Vlaanderen geopend. Net zoals in 1803 en in 1820 werd de tentoonstelling ingericht in de zalen van het stadhuis. Het initiatief was genomen door minister Rogier en dit om de nijverheid, die een ernstige crisis doormaakte, aan te moedigen. Op 23 oktober 1848 verscheen het K.B., dat bepaalde : "Il sera institué une exposition publique en 1849 des produits de l'industrie linière et des autres industries manufacturières des Flandres."

Een aanvullend besluit van 23 maart 1849 bepaalde : "Il sera ouvert à Gand, à l'occasion de l'exposition des produits de l'industrie des Flandres, une exposition spéciale de machines, moteurs et articles de construction belge ou étrangère employés dans la fabrication des tissus". Meer dan 600 nijveraars van de beide Vlaanderen namen aan de tentoonstelling deel. Onder de Gentse deelnemende firma's willen we vernoemen : Katoennijverheid : Felix de Hemptinne, Voortman, E. de Smet, Dierman, C. de Bast, Guequier, Hooreman-Cambier.

Vlasnijverheid : La Lys, La Gantoise, Dobbelare-Hulin

Brons : Trossaerts-Roelants

Rijtuigmakerij : Lockx, vander Cruyssen, J. de Ruyter

Machines : Phoenix, Carels, Nolet

Piano's : van Hyfte

De tentoonstelling van 1849 werd een groot succes. Op 6 november werden in het Justitiepaleis de prijzen uitgereikt. Op zestien gouden medailles werden er zeven gewonnen door Gentse firma's : De Smet : gesponnen katoen, Rosseel : calicot, Moerman : lijnwaad, La Lys en La Gantoise : garen, F. de Hemptinne : gedrukt lijnwaad, Hooreman-Cambier : cotonnette, Legrand : tule. Vier Gentse exposanten ontvingen de Leopoldsorde : de Smet de Naeyer, E. Jacquemyns, Ad. Rosseel en Alex. Verschaffelt. Voor de Smet-de Naeyer werd als motivering opgegeven : "Monsieur de Smet-de Naeyer est un des vétérans de l'industrie cotonnière. Déjà à l'exposition qui eut lieu à Gand en 1820, les produits de sa fabrique étaient jugés dignes de la médaille d'or. La même distinction lui fut accordée dans diverses occasions postérieures".

De fabriek de Smet-de Naeyer werd later La Louisiane genoemd.

Er hadden echter nog meer feestelijkheden plaats. In 1848 had de Fontaine besloten de vierhonderdste verjaardag van haar octrooi te vieren en onder meer met een feeststoet. Een ontwerp werd opgesteld door Felix de Vigne. De gebeurtenissen van 1848 verhinderden de uitvoering van dit plan. De idee van een historische stoet werd hernomen in 1849

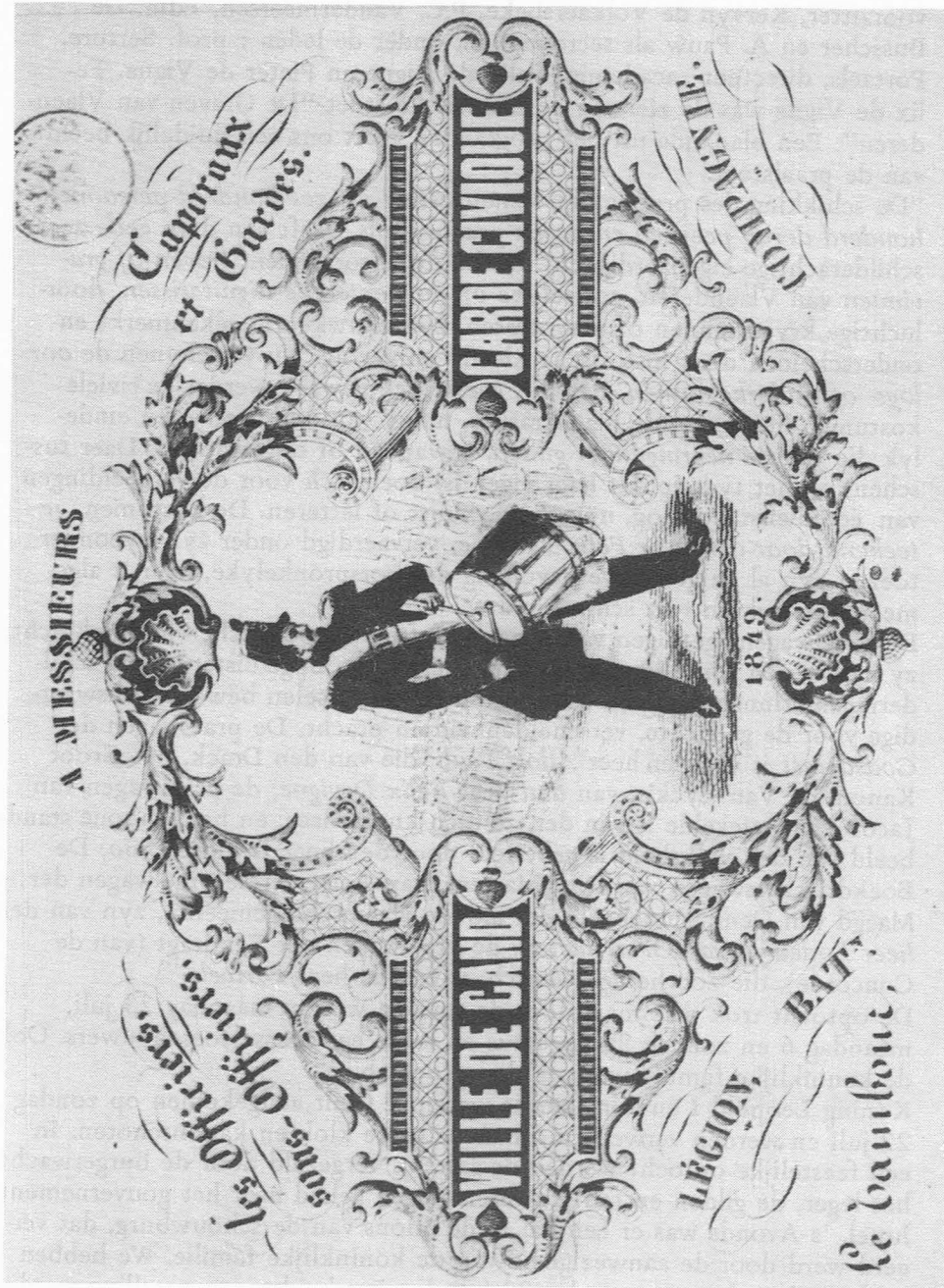
en dit ter gelegenheid van de tentoonstelling. Er werd een comité gevormd met A. De Cock als voorzitter, prof. A. Burggraeve als onder-voorzitter, Kervyn de Volkaersbeke, P.C. Vandermeersch, Edm. De Busscher en A. Pauw als secretarissen; onder de leden : prof. Serrure, Portaels, directeur academie, Felix de Vigne en Pieter de Vigne. Felix de Vigne was de ziel van de historische stoet "De Graven van Vlaenderen". Een bladzijde uit het programma geeft ons een duidelijk beeld van de praelstoet.

"De schikking des praelstoets, *samengesteld uit zes honderd personen, honderd dertig peerden en negen praelwagens*, geeft aan deze eene zeer schilderachtige eigenaerdigheid. De hoofdpersoonagien, *graven of gravinnen van Vlaenderen, geestelyke of gemeentelyke dignitarissen*, doorluchtige krygsmannen of magistraten, zyn nauwkeurig gekenmerkt en onderscheiden door historische kleedy en gevolg. Nu verschynen de *oorlogs- of ridderkostumen*, dan het *geestelyck gewaed*, verder de civiele kostumen hetzy van de magistratuer, hetzy van de *burgery*, en eindelijk die van de *neeringen en gilden*, gewapend of ongewapend. Daer tuschen, op het tydstip dat haer eigen is, doen zich voor de verbeeldingen van eeredienst, oorlog, nyverheid, kunst of letteren. De kostumen, *geteekend door den heer Felix Devigne*, vervaerdigd onder zyn byzonder toezigt zyn al de getrouwe navolging der oorspronkelyke, over 't algemeen zeer ryk en regt schitterend.

De praelwagens getuigen van eene vernuftige en poëtische vindingskracht; zy zyn in een aenvalligen trant samengesteld en opgeluisterd door schilderungen, zinnebeeldige toebehoorten en versierselen bewonderenswaardige voor de gedachte, verscheidenheid en pracht. De praelwagen der *Godsdienst* is van den heer *Adolf Pauli*; die van den Draek, het Groot Kanon, de Van Eyck's, van den heer *Felix Devigne*; de praelwagen van Jacob van Artevelde is van den zelfden kunstenaar, en het schoone standbeeld van den volksheld is gebeiteld door den heer *Devigne-Quio*; De Boekdruckerswagen van Dirk Martens, van Aelst, en de praelwagen der Maegd van Gent, zinnebeeld der aloude vlaemsche gemeente, zyn van den heer *Lodewyk van Overstraeten*; de praelwagen der Eendragt (van de Concorde), die zoo heilige wensch, is van de heer *Portaels*."

De optocht trok drie maal door de stad en wel op maandag 23 juli, maandag 6 en zondag 26 augustus en lokte een massa toeschouwers. Ook de koninklijke familie woonde de optocht bij.

Koning Leopold I en zijn familie waren te Gent aangekomen op zondag 22 juli en werden verwelkomd met de grote klok en kanonschoten. In een feestelijke optocht werden de gasten, vergezeld door de burgerwacht, het leger, de gilden en talrijke verenigingen geleid naar het gouvernements-hotel. 's Avonds was er een bal in de salons van de schouwburg, dat ver-eerd werd door de aanwezigheid van de koninklijke familie. We hebben reeds gezien, dat op maandag 23 juli de nijverheidstentoonstelling werd geopend en de historische praelstoet door de stad trok. 's Avonds was er nog een feest in het Casino, dat schitterend was verlicht en een volks-

bal op de Kouter. Op dinsdag 24 juli had de tweede grote uitdeling van brood aan de armen plaats, en dit door het Weldadigheidsbureau (een eerste uitdeling had plaats gehad op 16 juli).

Er hadden nog een massa andere feestelijkheden plaats, zoals een wapenschouwing van de burgerwacht, een zangfestival ingericht door de Melomanen, wedstrijden in handboogschieten en schermen enz. Een voorval willen we nog vertellen. De toneelvereniging Brodermin en Taalijver had de koninklijke familie uitgenodigd voor een toneelvertoning in de Minard-schouwburg. Gouverneur Desmazières als ere-voorzitter hield de feestrede. Er was door de Vlaamsgezinden gevraagd om op de gala-vertoning de Vlaamse Leeuw te zingen. Desmazières vond de tekst voor de koninklijke oren vermoedelijk niet passend en Van Peene werd verzocht een Welkomstgroet te schrijven op de muziek van de Vlaamse Leeuw. Aldus werd het nu :

Wees Welkom in dees tempel.

Waar 't Vlaamsch zijn vaan ontrolt,

En dat de kreet weergalme :

Lang Leve Leopold !

Na een verblijf van drie dagen keerde Leopold I en zijn familie op woensdag 25 juli naar Brussel terug.

31 juli : Heden overleed Egide Cornelissen. De man was geboren te Antwerpen in 1767; hij was de eerste schrijver, die in 1812 de aandacht vestigde op de figuur van Jacob van Artevelde.

17 augustus : Een aantal bewoners van de Veldstraat en omgeving richtten een verzoekschrift naar de gemeenteraad om aandacht te vragen voor het probleem van de ontuchthuizen, die sedert de laatste jaren een schrikbarende uitbreiding hebben genomen. In verband hiermede schrijft de Gazette van Gent op 2 september : " Onze voornaamste straten zijn ware boeleerplaatsen geworden en het meerendeel der ontuchthuizen zijn daarbij in vechtkuilen veranderd".

26 augustus : Er had nog een derde voorname gebeurtenis plaats te Gent.

Op initiatief van Dr. F.A. Snellaert werd door het Vlaemsch Gezelschap van 26 tot 28 augustus in de gebouwen van de Gentse universiteit het eerste "Nederlandsch Congres" ingericht. De uitvoerende commissie bestond uit F.A. Snellaert, voorzitter, Ph. Blommaert en baron Jules de Saint-Genois, secretarissen, prof. Serrure, Ph. Kervyn de Volkaersbeke, Frans Rens en Prudens van Duyse, allen woonachtig te Gent. In de uitnodiging tot het congres werd het doel als volgt voorgesteld : "Het behoud van den Nederlandschen stam; het thans gespleten Nederland voor wederzydsch vergaen te behoeden; naer middelen om te zien om eenheid te brengen in de werking der Noord- en Zuid-Nederlanders tot behoud van den gemeenschappelyken volkszin en van de gemeenschappelyke volkstaal". Bij de Nederlandse congressisten willen we vermel-

den : de hofpredikant en hoogleraar aan het Remonstrants Seminarium te Amsterdam Abraham des Armorie van der Hoeven (1798-1855), aan wie het voorzitterschap werd opgedragen, B. Schreuder, hoofdinspecteur voor het onderwijs in Nederlands Limburg en J. Alberdingk Thym (Amsterdam 1820-1889). Bij de Belgen kunnen we opnoemen prof. David (1801-1866), kanunnik D. de Haerne, volkvertegenwoordiger (1804-1890), Jottrand, een Brussels advocaat (1804-1877), die op het congres het algemeen kiesrecht verdedigde om door de politieke ontvoering van het Vlaamse volk de Vlaamse beweging politieke macht te geven. Jan Van Beers (Antwerpen 1821-1888), Nolet de Brauwere van Steeland (1815-1888), J.L.D. Sleenckx (1818-1901), Zetternam. Dit eerste congres werd een succes; katholieken, vrijzinnigen en protestanten zaten er naast elkaar; Nederlanders en Vlamingen waren voor het eerst verenigd sedert 1830. Tijdens het congres werd het monument op het graf van Ledeganck op het kerkhof te Sint-Amandsberg ingehuldigd. Jottrand verdedigde nog op het congres het uitsluitend gebruik van het Nederlands voor bestuurszaken in Vlaanderen; de vervulling van die wens zou nog zeer lang op zich laten wachten. Het volgend Nederlands Congres zal gehouden worden in 1850 te Amsterdam. De voornaamste betekenis lag vermoedelijk in het feit, dat door dit congres de culturele afzondering van de Vlaamse provinciën werd doorbroken.

1 september : De stad Gent ontvangt het bericht, dat de overeenkomst tussen de stad Gent en het ministerie van openbare werken in verband met de afstand van de gronden van het gewezen Spanjaard kasteel aan de stad werd goedgekeurd. Hierdoor zal het mogelijk worden deze wijk te urbaniseren.

29 september : De gemeenteraad besluit de houten watertrappen door trappen in gegoten ijzer te vervangen. Er waren 62 watertrappen met samen 813 treden; de gemiddelde uitgave per jaar voor onderhoud en herstelling bedroeg 1104,84 fr. De nieuwe trappen vergen een uitgave van 8073 fr. Alzo zullen de uitgaven aan onderhoud van de watertrappen gevoelig verminderen.

12 oktober :

Bij Joste, boekhandel, Veldstraat 93, Gent

Jacob van Artevelde

door H. Conscience

in drie delen en een plan van Gent ten tijde van J. van Artevelde.

Prijs : zes frank.

10 november : De gemeenteraad besluit de verhoging van de octrooi-rechten met 10 o/o ook in 1850 toe te passen.

11 november : Sedert maandag 5 november zijn de wevers van de katoenfabrieken in staking; ze vragen een beter loon en een vermindering van de werkuren. Op 11 november weet de Gazette van Gent te vertel-

len, dat dreigschriften werden aangeplakt. Wat later gaan ook de spinners in staking. Onze krant keurt de staking af en meent, dat indien het waar is dat de textielarbeiders minder verdienen dan andere werklieden, de wevers en spinners hun kinderen naar de fabriek leiden van zodra ze zes of zeven jaar oud zijn en reeds geld verdienen, wat onmogelijk is voor andere werklieden. Op 23 november lezen we : " Een dertigtal werklieden zitten reeds vast. Zij moeten de kost door hun huisgezin verschaft worden of moeten van de kost der misdadigers leven". Op maandag 26 november waren bijna alle werklieden terug aan het werk. De staking had dus drie weken geduurd.

In de krant Broedermin vernemen we heel wat meer over de staking. Er werd gevraagd tot de lonen betaald in 1836 terug te keren. Tijdens de crisisjaren waren de lonen sterk gedaald. De Fabriekplaats was gisteren het toneel van een zekere beweging. Een peloton gendarmes en pompiers hebben er de ganse dag post gevat (8.11). Op 10 november vernemen we, dat de arbeiders ook wensen de verlichting van de werkplaatsen niet te moeten betalen, zoals het in sommige fabrieken gebruikelijk is. Op 22 november dringt Broedermin er op aan, dat de stedelijke overheid zou bemiddelen tussen patroons en werklieden. "Dat men rechtzinnig poge om overdreven eisen en onredelijke tegenstand te doen verdwijnen". Broedermin vindt verscheidene eisen van de arbeiders geenszins onredelijk en is van oordeel dat ze kunnen voldaan worden zonder de katoennijverheid in de grond te helpen. Als klachten worden vermeld :

1. de betaling van de verlichting in de werkplaatsen
2. de onkosten bij het breken van de getouwen
3. de onkosten voor aankoop en onderhoud van de schietspoelen
4. de onkosten voor het smeren van de machines
5. het zondagwerk

Deze lasten verschillen van fabriek tot fabriek en zijn in sommige zelfs onbekend (23 november). In december verschijnen een reeks artikels over "De katoen-industrie" waarbij de krant aantoonde, dat de mededinging van de Engelse textielproducten ongegrond is en dit wegens de hoge invoerrechten. Daarmee was de zaak echter niet afgelopen. Half december werden 34 aangehouden stakers door de boetstraffelijke rechtbank te Gent tot de volgende straffen veroordeeld :

vijf jaar	: 1
twee jaar	: 2
drie maand	: 5
twee maand	: 1
een maand	: 5
veertien d.	: 14
drie dagen	: 6

Op 19 december wijdt Broedermin een artikel aan het vonnis : de Gentse werklieden werden veroordeeld wegens coalitie-vorming. Volgens de openbare mening te Gent waren de klachten van de werklieden gegrond.

De wet is echter niet gelijk voor werklieden en patroons. Voor de patroons kan volgens de wet enkel van coalitie sprake zijn in geval van kwaadwilligheid en ongegrondheid, wat onmogelijk aan te tonen is. Het is duidelijk, dat Broedermin, het blad van Constant Leirens en in 1848 opgericht een ganse andere toon laat horen.

“Den Vaderlander” van 4 november klaagt het feit aan, dat sommige fabrikanten hun werkvolk gedeeltelijk betalen in winkelgoederen. Ook te Gent komt dit misbruik voor. Sommige bedienden en meesterknechten van fabrieken houden in petto winkel en dwingen de werklieden bij hen te kopen. Op 11 november lezen we : “ De wevers winnen maar een gering loon en met 8 à 9 frank per week kunnen de werklieden hun vrouw en kinderen niet onderhouden”.

Natuurlijk werd de staking door de overheid nauwkeurig gevolgd. Op 23 november schrijft gouverneur De Jaegher aan minister Rogier : “Les ouvriers ont fait preuve d'un remarquable esprit d'union, d'une discrétion éprouvé et d'une discipline qui donne à réfléchir. Il n'y a pas de doute qu'ils doivent avoir habillement conseillés; leur organisation n'a eu contre elle que le manque d'argent”. Op 6 december schrijft De Jaegher : “Jamais coalition d'ouvriers n'y avait pris ni cette forme ni cette extension, ni cette caractère, ni cette forme d'organisation”. De gouverneur schrijft de oorzaak van de “démoralisation croissante de l'ouvrier” toe aan de plaatselijke pers en wel aan Broedermin. Professor Huet wordt aangeklaagd, als de man, die in handen houdt “les fils de toutes les intrigues républicaines et socialistes, dont la ville de Gand est travaillé de longue main”. Als besluit suggereert De Jaegher : “Huet est l'audacieux sectaire qui a monté et développé tout cet échaffaudage; s'il disparaît du pays et s'il reste de mauvais fruits, l'arbre qui les a porté sera au moins coupé. Stecher, doit pour l'honneur de la Belgique, ne pas rester charger de l'enseignement de l'histoire nationale; Callier, agrégé, devait également être écarté d'un cours dans lequel il ne peut inculquer que de pernicieux principes”. Voorlopig zal minister Rogier nog geen gevolg geven aan de suggesties van De Jaegher. E.C. Coppens merkt op, dat Rogier zag “dat de hand van Mgr. Delebecque, bisschop van Gent, die van de gouverneur had vastgehouden waar deze schreef : “Sa philosophie s'annonça basée sur des principes catholiques mais de la nuance que le haut clergé des Flandres dut combattre plus tard chez ces vicaires, la nuance Lamenniste”.

We vernemen nog enkele gegevens over de staking in de Messenger de Gand.

De timmerlieden, schilders en metselaars verdienen 2,02 fr per dag, maar schrijft de krant, deze werklieden zijn jaarlijks drie maanden werkloos, wat niet het geval is voor de textielarbeiders. De wevers verdienen 9 tot 10 fr per week, de spinners 18 tot 20 fr. Ook de Messenger vestigt de aandacht op het inkomen van de kinderarbeid. Verder schrijft onze krant op 20 november : “Quant au travail du dimanche il n'a nullement pour but de parfaire le travail de la semaine, ce n'est pas un travail de

production, mais d'entretien de la fabrique et qui a toujours existé. C'est un travail de nettoyage des machines, qu'il serait impossible de supprimer et qu'on ne pourrait que reporter sur un autre jour".

5 december : In een brief van minister Ch. Rogier van 20.4.1849 wordt aandacht gevraagd voor de reinheid van de straten en ook voor de reinheid in de beluiken.

"De groepen van werkmans-woonhuizen, gemeenlyk onder de benaming van vierkantig bataillon aengeduid, de straetjes en zakstraeten roepen inzonderheid hunne bezorgdheid in. Deze plaetsen, waer, byna in al de steden, zich eene talrycke bevolking van werklieden en behoeftigen opgehoopt vindt, verbergen, inderdaed, menigvuldige oorzaken van ongezondheid. By het gebrek van lucht en licht, dat men, over het algemeen, in deze ongezonde wyken opmerkt, voegen zich de pestachtige uitwasemingen der talryke oorzaken van bederf welke men op den openbaren weg laet verblyven, en het is ook in diezelfde wyken dat meestal de besmettelyke ziekten ontstaen en zich ontwikkelen".

Op 5 december bespreekt de gemeenteraad de reinheid in de stad. Alhoewel het rapport van de commissie van openbare werken en van hygiëne zeer lang is, toch willen we wat over dit verslag vertellen en wel omdat we een beeld krijgen van de stad Gent. Vooreerst wordt vastgesteld, dat de thans genomen maatregelen volstrekt onvoldoende zijn. Welke zijn de oorzaken van de vervuiling van de straten ?

1. Keukenafval wordt dagelijks op straat geworpen; worden vernoemd : as, veegzand, gebroken eetgerei, afval van groenten, fruitschillen, mosselschelpen enz.
2. Bedorven eetwaren en gebroken voorwerpen worden op straat geworpen door winkeliers en handelaars, visverkopers, haarkappers, enz.
3. Mest van paarden, koeien en andere dieren (de koeien werden door de stad geleid naar de markt).
4. De aarde tussen de stenen wordt modder bij regenweer.
5. Hier geven we de tekst : "Les urines dont les passants souillent journellement les trottoirs et le bas des édifices publics ou particuliers".
6. Het schotelwater, dat men langs een buis op straat laat vloeien.
7. Allerlei materiaal dat achter gelaten wordt door metselaars, zoals zand, mortel, steengruis.
8. Schoorsteenroet
9. Modder aan de wielen van de wagens, die van de buiten komen.

De eerste en tweede oorzaak worden niet doelmatig bestreden door politie maatregelen, want elk reglement, waarvan de uitvoering moeilijk is of gemakkelijk te omzeilen is, wordt niet toegepast. De huidige reglementen werden nooit geobserveerd. Men zal een dienst met wagens inrichten, die dagelijks het huisvuil zal ophalen. De aannemer van de aanbesteding zal verplicht worden al het huisvuil, dat op straat werd gewor-

pen, zonder vergoeding op te ruimen en bij nalatigheid gestraft worden met een boete indien hij geen verhaal doet tegen de overtreders. In de tekst spreekt men van een "police privé".

Het ophalen van de paardevijgen door de mestrapers is meestal doelmatig. "Les ramasseurs de fumier s'acquittent avec activité de cette besogne". Toch zal de aannemer van de aanbesteding door het lastenboek verplicht zijn ook de mest op te ruimen. De eerste jaren na 1918 kon men soms nog een mestraeper in de stad zijn beroep zien uitoefenen.

Wat betreft de aarde tussen de kasseien men zal in de toekomst straatstenen aankopen, die rechthoekig gekapt zijn en ze goed aan elkander doen aansluiten. De vijfde oorzaak van vervuiling zal bestreden worden door het bouwen van urinoirs.

Het keukenwater, dat op straat wegvloeit, is een grote oorzaak van bevuilding en bovendien bij vrieswater gevaarlijk voor de voetgangers. Men zal rioleringen bouwen langs waar het afvalwater en het regenwater kunnen wegvloeien.

Wat betreft de afval van bouwwerken, de aannemer van het ophalen van het huisvuil zal verplicht worden het achtergelaten steengruis weg te nemen; de aannemer kan de overtreder aanklagen. De achtste oorzaak van vervuiling is van minder belang; de vervuiling door de laatste oorzaak is sterk verminderd sedert de wegen van tweede en derde klas geplaveid werden.

De beide commissies zijn van mening dat aldus de vervuiling doelmatig kan bestreden worden. Verder lezen we : "Les intérêts des ramasseurs de fumier ne se trouvent pas lésés; ils auront encore la faculté de s'approprier les épaves de la voie publique; ils auront la faculté en outre d'aller chez les particuliers recueillir les cendres, épluchures de légumes, etc. En un mot, ce n'est pas un monopole que nous établissons, mais une série de mesures qui en respectant les intérêts existants, a pour but d'assurer la propreté de nos rues et l'assainissement de notre ville".

6 december : De maatschappij l'Union heeft het oud hotel der paardenposterij op de Kouter (gebouw gelegen tussen de huidige Bank van Parijs en de Nederlanden - vroeger het Posthotel - en de ingang van de Beurs - aangekocht voor 68.000 fr. Het Posthotel bleef aan 81.000 fr en werd niet verkocht.

Om te eindigen kijken we nog even naar de broodprijzen.

	12.8	30.12
Gebuideld brood	40 c.	35 c.
Ongebuideld brood	30 c.	27 c.
Roggebrood	15 c.	14 c.

1849 : het midden van de negentiende eeuw, thans 125 jaar geleden. In ongeveer vijftig jaar was de bevolking van Gent verdubbeld (1801 : 55.161 inwoners, 1849 : 104.618 inwoners) en dit op practisch dezelfde

de oppervlakte (het intra-muros). Hierdoor een grote oorzaak van ver-
vuiling, terwijl de collectieve voorzieningen niet werden aangepast. De
overheid wordt geconfronteerd met ernstige problemen en zal maatre-
gelen moeten treffen om de hygiënische toestanden te verbeteren; ook
het individu zal moeten opgevoed worden. De medische wetenschappen
staan nog in hun kinderschoenen : de ontdekkingen van Pasteur en
Koch dagtekenen van de jaren 1870-1880.

Op wereldvlak is weinig te vermelden : na de storm van 1848 is er rust.
In Frankrijk sterft Fr. Chopin en in Oostenrijk vader Joh. Strauss. Ter-
wijl doet Livingstone zijn eerste grote reis en ontdekt het Ngamimeer
in Afrika.

Vermelden we nog dat in ons land op 1 juli 1849 de eerste ongetande
postzegels in gebruik werden genomen, de beroemde Leopold I van
tien en twintig centimes. Eerst op 11 april 1863 zullen getande zegels
verschijnen.

BRONNEN

1. Verslagen van de gemeenteraad. Jaarverslag.
2. Gazette van Gent. Broedermin. Den Vaderlander. L'Organe des Flan-
dres.
3. P. Fredericq : Schets eener Geschiedenis der Vlaamsche Beweging.
W. Roghé : Gedenkbladen.
H. Elias : Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte (deel 2).
Ed. De Busscher : Album du cortège des comtes de Flandre : Per-
sonnages et costumes dessinés par Félix de Vigne (1852).
H. Wouters : Documenten betreffende de geschiedenis der arbeiders-
beweging, (1831-1853).

DE MAAGD VAN GENT IN of zonder HAAR TUIN

Over de Gentse Maagd geraken we gewoon niet uitgepraat. Waar we ook
gaan of staan, nu eens kuierend langs Gentse wegen, dan eens speurend
in hoeken en kanten van Gents oudste gebouwen, overal kruisen ze on-
ze paden. Zullen we dan al die gekroonde of niet gekroonde, al die tron-
nende of niet tronende dames de revue laten passeren ? Bijlange niet,
want dat ware warempel een lastige karwei, een onbegonnen werk.

Uit het vergeetboek wensden we alleen maar diegenen te halen die werke-
lijk verdienen met een eresaluut begroet te worden.

We zullen, zoals we reeds deden, kriskras de stad doorkruisen en slechts
die drempels overschrijden die toegang verlenen tot zich aldaar schuil
houdende voorname jonkvrouwen.

Ons eerste bezoek geldt de gewezen St.-Baafsabdij. We steken de centra-

le kloostertuin over om, via een oneigenlijke doorgang, de westelijke tuin te bereiken.

Tegenover de zg. welput van St.-Macharius ontwaren we, opgericht tegen de omheiningmuur, een indrukwekkend halfverheven beeldwerk, de MVGIHT voorstellend.

Ze draagt geen kroon. Heur haar golft tot op haar schouders. De leeuw heeft zijn voorpoten en kop op haar linkerknie neergevlid. Met de rechterhand houdt ze het (Gents) wapenschild. De palissade-tuin is voorzien van een gesloten hekje. Dank zij een latijns opschrift met chronogram : pletatIs ganDae sChoLa paUperUM (MDCLUUII) weten we dat het reliëf in kwestie afkomstig is van een weeshuis voor arme kinderen (met name voor jongens) en dagtekent van 1662.

Inderdaad, links en rechts van de Maagd hebben twee knapen post gevat. Hun kledij (uniform) draagt natuurlijk het stempel van de 17de eeuw. Vooral valt het kort wambuisje op dat van geel leder zal gemaakt geweest zijn en *kolder* genoemd werd. Aldus heette in de middeleeuwen een gelijkaardig kledingstuk zonder mouwen. (U weet wel, was dit vervaardigd door middel van dooreengevlochten metalen ringetjes, dan noemde men het maliënkolder of maliënkulder). Het dragen van dat leren jasje was voldoende om de drager ervan met dezelfde naam aan te duiden : *kolder* of *kulder*. Populaire naam die ze trouwens blijven dragen zijn zolang ze de "kulderschool" gelegen aan de Martelaarslaan bewoonden. Een korte wijde broek en een breedgerande hoed volledigden de garderobe van de kereltjes. Mogen we De Potter geloven, dan zouden de portretten van de jongens pas in 1851 aan de Maagd toegevoegd zijn. Het beeldwerk, dat hoe langer hoe meer van weder en wind te lijden heeft, verlaten zonder eraan te herinneren welke gevel het jaren lang versierd heeft, ware voorzeker èn Maagd èn kulderkens onrecht aandoen. Vóór 1433 stichtten de Jeronymieten een broederschap wier huis (klooster) op een bepaald ogenblik een complex vormde bestaande uit het Duivelsteen en een aantal gebouwen, het geheel begrensd door de Reep, het Bisdomplein, de Maaseikstraat, de Geraard de Duivelstraat en de Henegouwenstraat. (1)

In het gedeelte van het complex, ten N. van het Duivelsteen gelegen, werd in 1519 een armenschooltje voor 16 leerlingen ingericht. Precies 50 jaar daarop werd het klooster afgeschaft. Het schooltje bleef zonder de fraters bestaan maar ernaast riep men een Bisschoppelijk Seminarie in het leven. In 1623 kocht de Stad het gebouwencomplex aan (2) en gebruikte de vrijgekomen lokalen van het Seminarie om er een weesjongenshuis in te richten. Dit kwam klaar in 1628 en bood onderdak aan 22 jongens. In 1662 moeten er tamelijk belangrijke verbouwingen plaats gehad hebben, want het was te dier gelegenheid dat de ingangspoort bekroond werd met het halfverheven beeldwerk waarover we het zoëven hadden. Die monumentale poort keek op het Bisdomplein (toenmaals St.-Baafsplein) en moet zich bevonden hebben waar we tegenwoordig de ingang van de Nationale Bank aantreffen. Of daaromtrent. Het

panoramaplan in de *Flandria Illustrata* wijst die ingang heel duidelijk aan : *Fraters- of knechtj. weesh.* Het Museum herbergt nog meer Maagden. In de zopas bezochte tuin komt u er nog een tegen en binnenshuis zit er een andere op u te wachten, met name in de zg. Mercatelzaal. Op welke plaats deze jonge dame in haar jonge tijd haar dagen sleet, weet ik niet. Wel weet ik dat ze de kenmerken vertoont van een niet te miskennen rasechtheid : ongekroond pagekopje, lang kleed, palissade-tuin met hekje, de linkerhand strelend de leeuw wiens voorpoten en bovenlijf op haar linker knie rusten, de rechterhand houdend het lint van een (Gents ?) wapenschild, dat op haar rechter knie rust.

In de gewezen slaapzaal van de abdij is er nog een brok beeldhouwwerk in ogenschouw te nemen. Een kleinigheidje is het beslist niet : een vierkante arduinen tichel van eventjes 1,75 m zijde. Van 1524 - hij draagt trouwens dat jaartal - tot 1540 was hij ingemetseld in de Hospitaal- of Spitaalpoorte, die gesloopt werd in laatstgenoemd jaar.

Als centrale figuur fungeert de Gentse Maagd. Zij en de gekroonde leeuw zitten in hun tuin. Een niet nader te beschrijven hoofddekseel tooit haar weelderige haardos. Met de rechterhand houdt ze voor haar met een breloque versierde borst een tuil madeliefjes (zinspeling op Margareta van Oostenrijk ?). Opdat we niet zouden vergeten dat de gevelsteen in Keizer Karels tijd ontstaan is, kreeg de Maagd het gezelschap van de Herculeszuilen, het wapenschild van de jonge vorst (helm, kroon en zinspreuk "Plus oultre") en het Bourgondisch vuurslag. De Vlaamse Leeuw en zijn Gentse metgezel (met halsband) volledigen het zo schilderachtig als indrukwekkend schouwspel.

Verlaat met mij al die oude, verweerde stenen getuigen om, steeds in mijn kielzog, afwisselend in het Stadsarchief of in de Universiteitsbibliotheek een paar uurtjes te gaan doorbrengen. En daar in plaats van oude stenen, al even oude of nog oudere perkamenten en papieren getuigen aan het woord te laten komen. We weten het : de Gentse Maagden hebben zich praktisch in alles en nog wat letterlijk genesteld. We vangen onze speurtocht aan in de U.B. Daar doen we navraag naar het bijna nietig boekje genummerd G 89¹ en getiteld "Desiderii Erasmi Rotterdami vtrvsque langvae Doctissimi concio de pvero iesu a pvero in schola coletica nvper Londoni institvta pronvncianda". Lange tijd heeft men aangenomen dat het uiterst zeldzaam (leer)boekje te Gent zou gedrukt geweest zijn in sept. 1513, en wel door een vriend van Erasmus, *Robert de Keyser* alias Robertus Cesaris ofte Robertus Gandenses. Tegenwoordig meent men integendeel dat Robert het werkje niet daadwerkelijk drukte, maar de uitgave ervan eerder patroneerde. Dit zou dan gebeurd zijn ten vroegste in 1511 ofwel te Gent, ofwel te Parijs. (3)

Wat ons naar dat didactisch geschrift doet grijpen is de houtsnede (9,5cm x 7cm) die de onderste helft van het titelblad in beslag neemt, een houtsnede die de Maagd als onderwerp heeft. Deze is ongekroond en heeft lange tot op de rug neergolvende haren. Ze is gehuld in een lang gedrapeerd kleed en zit in haar met een hekje afgesloten palissade-tuin. Geen

leeuw houdt haar gezelschap. Met de linkerhand houdt ze een groot wapenschild (zilveren Leeuw op zwart veld) welks lint ze in de rechterhand genomen heeft. Als achtergrond koos de xylograaf vier kerktorens en het Belfort. Het geheel is omlijst door een paar zuiltjes en een met acanthusbladeren versierde boog. Een afbeelding van het plaatje vindt u in "Victor Vander Haeghen, L'Humaniste-imprimeur de Keysere, etc.", in "Handelingen Maatsch. Gesch. en Oudheidk. Gent, 1906", p. 328 en in "Gent, 1000 Jaar, II", afb. 1. Behalve Gent bezitten ook Nuremberg (Stadsbibl.) en Parijs (Bibl. Nat.) het boekje.

Het prentje heeft Robert eveneens in andere drukwerkjes een ereplaats gegeven : in "De ratione studii, etc." waarvan een exemplaar te Parijs en te Nuremberg (afgebeeld in Machiels, a.w., afb. 1), in het (schoolboekje getiteld "Introductorium iuvenum in artem grammaticum", waarvan een exemplaar in het Plantijn-museum (afgebeeld in Machiels, a.w. afb. 2).

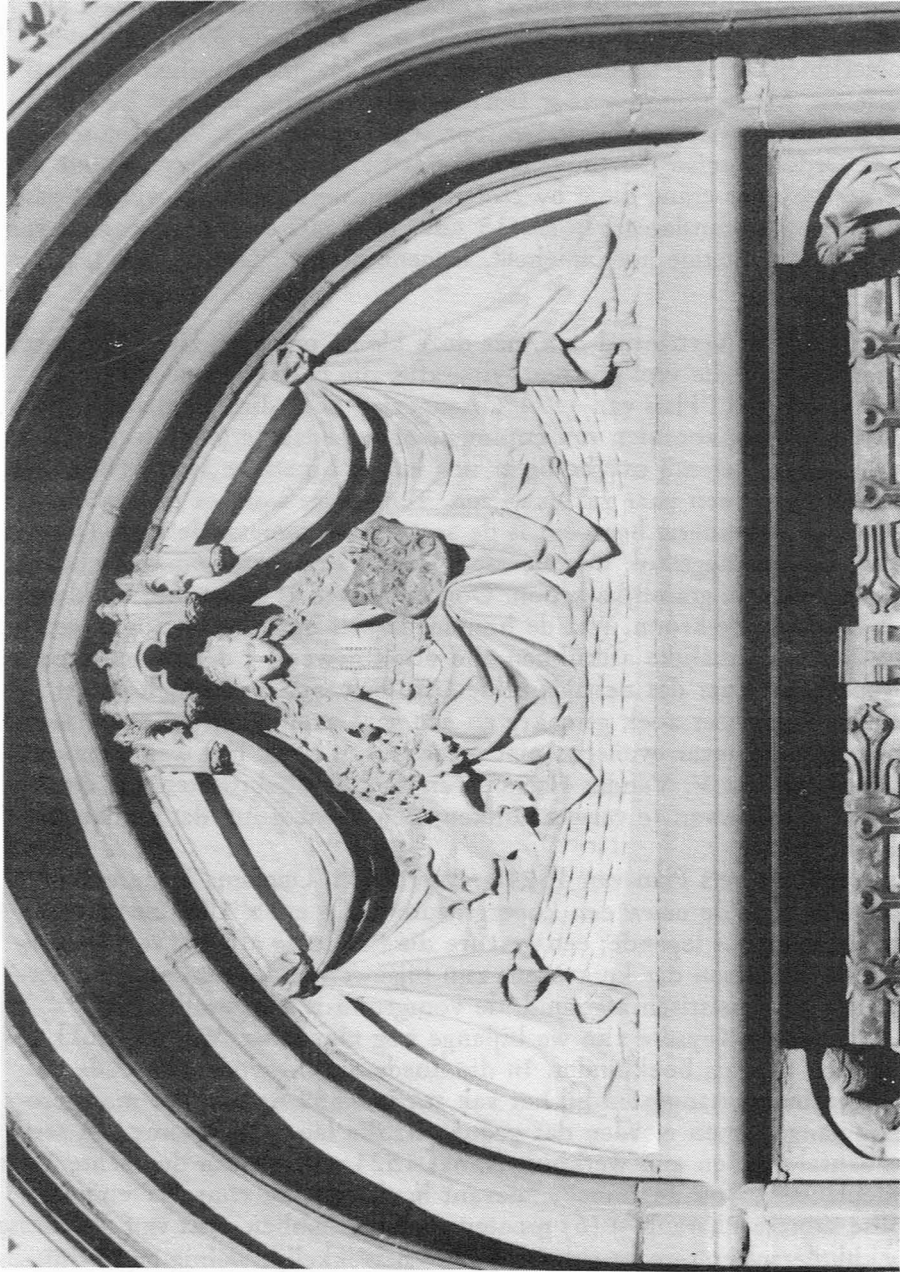
Een naam- en tijdgenoot, waarschijnlijk geen familielid van Robert, *Pieter de Keysere*, (4) alias Petrus Cesaris, was - meestal tegelijkertijd - boekhandelaar, papierfabrikant, drukker (van 1516 tot 1547), boekbinder, en op de koop toe notaris bij de Raad van Vlaanderen.

Robertus' Gentse Maagd moet danig in Petrus' smaak gevallen zijn, want waar hij de titelbladzijde van zijn boeken niet van zijn (drukkers)-drukkersmerk voorzag, gebruikte hij Roberts houtsnede. In 1519 ten gerieve van het boekje "Charitis, etc." ; in 1520 van "Oratio, etc." ; in hetzelfde jaar van "De figuris, etc."

Eigenaardig genoeg was hij, ruim zes jaar vóór het verschijnen van "Charitis" met een Maagd van eigen inventie voor de dag gekomen. We ontdekken ze in een werkje getiteld "Lambertus de Ramponibus, Distinctiones super digesto veneri", gedateerd 11 september 1513. De U.B. bezit er een exemplaar van : G 86.

Het vignetje is een stuk groter dan Roberts houtsneden (14,5 cm x 11 cm). We stellen gelijkenissen, maar ook verschillen vast. De Maagd, lange haren die schouders en rug volledig bedekken; een plooienrijk kleed dat zelfs de voeten verbergt; gekroond met iets dat op een palissade-tuin lijkt; zit te midden van een met talrijke plantjes bezaaid grasperk. Een tuin ontbreekt te enenmale. De grafelijke gekroonde leeuw heeft zich *naast* de jonkvrouw neergezet. Hij heeft een in het oog vallend menselijk gelaat, uitzonderlijk lange haren en dito baard. Met de rechterklauw omknelt hij een stevige vlaggestok waaraan de Vlaamse standaard. Er is *geen* achtergrond voorhanden. De omlijsting bestaat uit een paar slanke zuilen en een boog versierd met slechts weinig acanthusbladeren en twee naakte kinderfiguurtjes.

Wat er Petrus later toe aangezet heeft de identiteit van de jonge dame te willen accentueren door de toevoeging van de woorden GANDA VIRGO, weten we niet. Wel weten we dat onze drukker naderhand

Postgebouw : De Maagd van Gent. (Foto : Dienst voor Toerisme Stad Gent)

minstens 3 boekjes met de aldus “verbeterde en vermeerderde” uitgave van zijn houtsnede merkte of liever versierde. Van elk van die werkjes bezit de U.B. een exemplaar. Het zijn : 1. “Andrelinus Faustus, Elegie, etc.” ... gheprent ... Petrus Caesar Gandavus... Impressum Gandavi ante Capitolium... Per Petrus Cesarem. 20 mei 1520, (G 87); 2. “Lievin Oosterlijnc, Dit es tregiment ende onderwys ghemaect jeghen die pestilentie.. ... Men vercoopse voor tscepenhuus vander Kuere tot Pieter de Keyserse diese gheprent heeft. 28 sept. 1521, (G 89); 3. “De Keyserlycke Ordonnancien Gheprent te Ghendt by Pieter de Keyserse bouc prentere by der crane diese by consente van myn heeren Scepenen vander Kuere ghetranslateert heeft, 15 nov. 1531, (G 91). Een product van eerder middelmatige hoedanigheid. Opgenomen in “Gent, 1000 Jaar”, II, afb. 3.

Heel wat beter vertrouwd dan met deze kleine prentjes, zijn de meesten onder ons met die veel grotere xylografie, die bekend staat als “Plan De Keyserse” of “Plan van 1524”. Aangezien G.T. dit uitermate interessant document, voorzien van commentaar, meedeelde (vóór p. 33 in 1ste jg.) lijkt het mij overbodig er nog langer bij stil te staan. Niettemin wil ik toch op een paar zaken wijzen. Ten eerste wat het tuin-tafereeltje betreft. Weelderig begroeid is de zeshoekige gemetselde tuin. De leeuw die de vlaggestok waaraan de Vlaamse standaard, omkneld houdt is drager van de grafelijke kroon. Ook de Maagd is gekroond, blijkbaar met de palissade-kroon. Wat de houtsnede zelf betreft, dit nog : Meer dan 2 oorspronkelijke afdrukken zijn nooit geweest : een tamelijk gehavend exemplaar dat destijds in de U.B. bewaard werd doch sedert ik weet niet wanneer zoek geraakte en een gaaf exemplaar dat te Gotha bewaard werd maar eveneens niet meer te vinden is. Het was laatstgenoemd stuk dat V. Vander Haeghen en A. Heins gebruikten om de bekende uitgave ervan te verwezenlijken. Een groot geluk dat ze dat gedaan hebben !

Van De Keyserse's Plan van 1524 graveerde Ch. Onghena in de eerste helft van de 19de eeuw een kopergravure (27,5 cm x 10,5 cm), zonder schaal en zonder legende; een gravure die “volledig afwijkt van het origineel : de spitsen der kerktorens zijn bijgewerkt, de huizen zijn scherper doch fantaisistisch afgelijnd, de voorgrond is weggevallen.” (5) Met Pieter De Keyserse zijn we bijlange nog niet klaar. Wel als drukker maar nog niet als boekbinder. In die hoedanigheid wordt hij reeds in 1511 vermeld. Aangezien hij het vak tot in 1559 beoefende, mag gerechtelijk aangenomen worden dat gedurende die lange tijdspanne een serieus aantal banden zijn werkhuis (vanaf 1524 gelegen aan de “sente Veerhildeplaetse”, “by de crane”, “devant le chateau au conte”, “empres leglise sainte Pharault”) (6) moeten verlaten hebben. Wat van die massa boekbinderswerk terecht gekomen is ? Betrekkelijk weinig natuurlijk. Om het even, ons interesseren momenteel slechts die bandjes welke als versiering de Maagd meegekregen hebben.

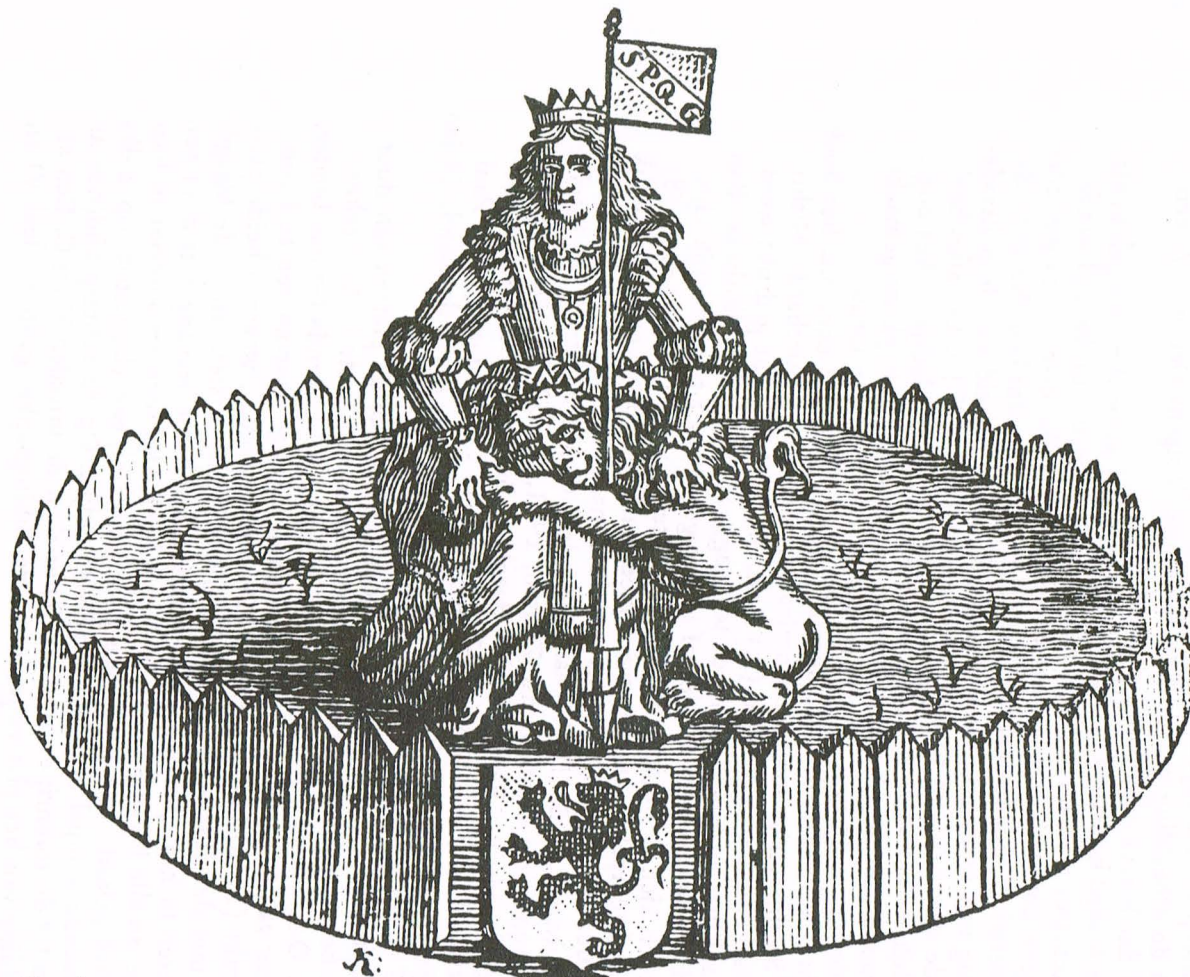
Eerst en vooral bekijken we een boekje dat bewaard wordt in de U.B. en genummerd is Res. 789. Het is getiteld "Johannes Chrysostomus, De profectu evangelii humalia" en werd gedrukt te Antwerpen in 1536-37. Van dit drukwerkje heeft de boekbinder zowel het voor- als het achterplat gestempeld met een omlijsting van dubbele filets waarbinnen de afbeelding van de Gentse Maagd. Volgens Derolez (7) een paneel dat Petrus uitstekend prentte.

Dat de Maagd-houtsnode en de Maagd-stempel meer dan een gelijkenis vertonen, kan men onze Pieter niet kwalijk nemen : in die tijd kende men geen auteursrecht; wie om het even op welke manier een gesneden plaat verwierf mocht daarmee handelen naar goeddunken. Noteer : de houding van de ongekroonde Maagd, de aanwezigheid van de palissade-tuin, de spectaculaire torenrij (zes in plaats van vijf !). Dit alles heel duidelijk herkenbaar. Een groot verschil valt onmiddellijk in het oog : het wapen met de zilveren leeuw op het prentje heeft plaats gemaakt voor de niet al te best te onderscheiden neergehurkte leeuw.

Er zijn nog banden die met dezelfde stempel versierd zijn, o.a. het boekje : "Steriometria, Ars Oeconomica (...) Autore D. Burchardo Mithobio Mathematico ac Phisico (...) Anno M.D.XLIII" dat gedrukt werd te Frankfurt en bewaard wordt te Brugge in de Stadsbibliotheek. Banden die voor ons veel minder of in het geheel niet toegankelijk zijn, bevinden zich te Munster in Westfalen, te Leuven, te Eindhoven. (8) De bandstempel in kwestie werd meermaals gereproduceerd, namelijk in : Luc. Indestege, Catalogus van de Tentoonstelling "Boekbanden uit vijf Eeuwen", U.B., 1961, plaat XIV; in : Guido Hendrix, Die Maghet van Ghend, in : Oostvlaamse Zanten, 1961, p. 232; in : Derolez, afb. 43, gekleurd; in : Ferd. Vander Haeghen, Bibliographie gantoise, als frontispice vóór het eerste deel (gravure van Ch. Onghena); in : Paul Bergmans, Reliure de Pierre de Keysere, in : Inv. Arch. de Gand, 24 jan. 1897 (weinig geslaagd afwrijfsel ofte frottis).

Is Petrus Cesaris de enige boekbinder geweest die de platten van door hem bewerkte banden met Maagden gestempeld heeft ? Zeer zeker niet. O.a. was de opvolger van die andere goed bekende Gentse binder, Victor van Crombrugghen, in dat geval. Getuige daarvan een te Lyon gedrukt (1546) boekje getiteld "De arte testandi", waarvan beide platten met dezelfde stempel (10,2 cm x 4,9 cm) versierd zijn : de Maagd gezeten in haar palissade-tuin, waarvan het hekje vervangen is door een hoge, smalle ingangspoort. De leeuw heeft zijn rechtervoerpoot in haar schoot gelegd ; met de andere poot houdt hij een vlaggestok, op welks wuivende wimpel de naam GHENDT prijkt. Op de achtergrond (nog al eens !) de torenrij en in de bovenhoeken de initialen V en C. Een afbeelding van het plat vindt u in : de Bibliographie gantoise deel VI en in : Indestege, plaat XIII.

Wat we beslist niet links mogen laten liggen zijn de banden wier platten met nog een andere Maagd-compositie - en welke ! - opgesmukt zijn. Een boekje, getiteld "A. Sanderus, Opuscula minora", voorhanden in

Het kan geen verwondering wekken dat men (gewoonlijk) het titelblad van de oorkonden met een Maagd versierde. Dit was o.a. het geval met de Costumen van Ghendt anna 1537 en met de Costumen ende Wetten der Stad Ghendt, Tot Ghendt by Petrus de Goesin, 1765, waarvan hierbij een afbeelding. Let op het Vlaams wapenschild dat het hekje vervangt en op het vierkante vlaggetje met de S.P.Q.G.-sigle.

de U.B. (sign. G 7310), in 1651 te Leuven gedrukt, heeft dergelijke platten. De vergulde stempel (9,2 cm x 6,1 cm) vraagt om hem eens extra te bekijken. De lijst bestaat uit een dubbel filet, waartussen ranke guirlandes van bloempjes, blaadjes en vruchtjes. In een ovaalvormig medaillon kijkt ons de met bloemen gekroonde Maagd aan. Haar palissade-tuin is met een hekje gesloten. De eveneens gekroonde leeuw houdt een vlaggestok waaraan de vlag met de Gentse Leeuw. Onder de bovenrand van het medaillon prijkt de specifiek Gentse leuze TROV EN LIEFDE, tegelijkertijd de vernederlandsing van het Latijn FIDES ET AMOR en een parafraze van het meer gebruikelijke HOU EN TROUW. Boven het medaillon hebben twee gaande leeuwen post gevat; elk van hen presenteert een (Bourgonisch) vuurslag; onderaan bevinden zich twee andere gaande leeuwen die samen een gedeeld (Oostenrijks en Bourgonisch) wapenschild aanbieden. (9) De afbeelding van het plat kreeg een plaats in "Gent, 1000 jaar", II, afb. 49.

In de Koninkl. Bibliotheek berust een "Almanach ofte Waer-zegghinge voor het Jaer ons Heeren Iesu Christi MDCLXV (...) door Mr Joannes Willemsems (...) Te Ghendt, Ghedruckt by Bauduijn Manilius woonende inde witte Duyve, 1665", een almanak die de U.B. jammer genoeg niet bezit. Ook de twee platten van de band van het boekje dragen dezelfde stempel. Het is niet uitgesloten dat de gebruikte stempel veel ouder is dan 1651, het uitgavejaar van Sanderus' werkje; inderdaad in de 17de eeuw nog met Bourgonisch-Oostenrijkse wapenschilden uitpakken lijkt eerder onwaarschijnlijk.

Een enkel woord nog in verband met onze Maagd-Trov-en-Liefde-afbeelding. Fr. de Potter drukt in zijn "Gent, I, p. 475" als curiosum een reproductie van bedoelde afbeelding af. Amper 3 regels wijdt hij aan zijn illustratie: "Bijna op dezelfde manier ziet men ze (de Maagd) voorgesteld op eene oude kopergrauuur, ons medegedeeld door den heer Poelman, boekdrukker ter stede". Is het mogelijk dat Poelman een *stempel* voor een *kopergravure* aanzien heeft? Hoe dan ook heeft De Potter dat verschil niet gekend, zo niet zou hij ons geen Zwarte O.L.V., pardon, geen Zwarte Maagd van Gent voorgeschoteld hebben.

Wie kan het verwonderen dat een bibliofoon zoals Ferdinand Vander Haeghen er een was, zijn oog en zijn keus liet vallen op de zojuist besproken gestempelde Maagd om er enkele van zijn meest geliefde boekbanden mee te versieren? In casu door de Gentse binder Duquesne. Van diezelfde voorstelling inspireerde hij zich voor het ontwerpen van een parel van een exlibris: een vignet van eventjes 8,5 cm x 6,7 cm, waarvan de middenzone ingenomen is door de reproductie van het ovaal medaillon, hoger vernoemd. Daaromheen schikte de graveur op aanwijzing van Vander Haeghen, maar liefst 32 verschillende merken van zoveel 15de en 16de-eeuwse Nederlandse drukkers. Onnodig te zeggen dat de Gentse meesters van de partij waren: Arend de Keyser, wonende "by den Beelfroete", Pieter de Keyser, dat ziet u van hier; Joas Lambrecht,

wonende "in de Onderstrate"; Cornelius Manilius, "inde Scheldstrate"; Hendrik vanden Keere, "rechtover tstadthuus"; om ons bij de meest bekenden te bepalen. Een banderol verklapt ons wie de gelukkige bezitter van het exlibris is : "Ex Bibliotheca Ferd. Vander Haeghen". Aan de onderkant is de gravure gesigneerd door de ontwerper ervan (F.V.Inv.) en door de uitvoerder ervan (Ch. Onghena Sc.). (9bis)

Zoals men geen processie zou hebben laten uitgaan zonder er de Heilige Maagd bij te betrekken, dacht men er geen ogenblik aan een stoet of optocht door de stad te zenden zonder de Wereldse Maagd er een ereplaats in te geven.

Als we spreken van stoeten gaan onze gedachten onwillekeurig naar die onvergetelijke "Optogt der Cavalcade" die ter gelegenheid van het zeventienhonderdjarig jubileum van de H. Macharius in juni van het jaar 1767 drie keren de stad doorkruiste.

De derde praalwagen van de paardenstoet was volledig aan de Gentse Maagd gewijd : "bespannen met vier peirden, waer op zit de Maegd van Gend, beschermd door den Leeuw; zy houdt den Standaerd (waarop het letterwoord S.P.Q.G. = Senatus PopulusQue Gandensis) en de wapen der zelve Stad. Nevens de Maegd van Gend is eenen Leeuw, wezende haer gewoonelyk teeken van getrouwigheyd, ende door den welken zy ook beschermt wordt :

Gy zyt, ô gendsche Maegd ! beschermd door dezen Leeuw,
Ook zy gy door Macaer beschermd van eeuw tot eeuw." (10)

Op de platte wagen was een reusachtige schelp gemonteerd die geheel ingenomen was door een met een hekje afgesloten palissade-tuin. Erin zat de met een muurkroon getooide Maagd die haar leeuw liefkoosde. Met de linkerhand hield ze de vlaggestok waaraan een vierkant S.P.Q.G.-standaard.

Net alsof de aldus gebrachte hulde niet volstond gaf men haar eveneens een plaats op de vierde praalwagen. Ditmaal diende ze het te doen zonder tuin maar niet zonder leeuw. Ze zat erop : "bweenende den ellendigen staet der Inwoonders (pestlijders), die haer omringen."

Ook op de vierentwintigste wagen had ze haar rolletje te spelen. Hier overheerst ze meer dan dat ze hen vergezelt : keizers (Maximiliaan en Keizer Karel), hertogen (Filips de Schone) en hertoginnen (Maria van Bourgondië), allemaal beschermers van de stad zoals de door haar gehouden wimpel het uitbazuint : "His Geniis tuta Ganda."

Het lijkt er wel op dat de Historische Stoet gewijd aan de Graven van Vlaanderen, die in 1849 eveneens drie keren door de stad trok, voor Macharius' "optogt" niet ten onder wilde doen. Inderdaad, luxueuzer had L. van Overstraeten onmogelijk zijn door vijf paarden bespannen 12 m lange en 8 m hoge (in die tijd waren onze straten nog door geen trolleys in hun beweging belemmerd) praalwagen niet kunnen bouwen : "La Pucelle de Gand, d'ordinaire placée dans une *enceinte palissadée*,

Plat (93 mm x 62 mm) van een exemplaar van de Almanach ofte Waer-Zegginghe voor het Jaer ons Heeren Iesu Christi, M. DC. LXV. Te Ghendt Ghedruckt by Bauduijn Manilus woonende inde Witte Duyve, 1665.
Copyright Kon. Bibl. Brussel.

sous la protection du Lion de Flandre, apparaissait ici seule, sur un trône élevé(...) la tête ceinte de la couronne murale en or, sa couronne symbolique(...) portant un manteau de velours noir au lion d'argent, tient la hampe de sa bannière séculaire." (11)

Kreeg ze in de Historische Stoet van de Pacificatie (1876) een eervolle plaats toegewezen, in de ommevang voorstellende "Gent door de Eeuwen heen (1894) daarentegen werd ze gewoonweg feestelijk genegeerd ten voordele van een even statige maar overigens spiksplinternieuwe Belgische Maagd. De 75ste verjaring van de Onafhankelijkheid werd te Gent ondermeer gevierd dooreen schitterend Venetiaans Feest, beter bekend als de geillumineerde Waterstoet van 1905.

Mogen we de 20 nummers tellende reeks prentkaarten, meesterlijk getekend door A. Heins en als "héliotypie artistique" gedrukt door De Graeve, au sérieux nemen, dan zou de "Boot der stad Gent" ontworpen

geweest zijn door de architect Claessens. Het officieel programma daarentegen schrijft het ontwerp toe aan Claessens' collega Jötthier. Luister hoe onze Gentse boot beschreven wordt : "Dichtbij de Maagd van Gent zitten onder een baldakijn 3 meisjes die de drie andere hoofdplaatsen van het arrondissement onze provincie verbeelden. Andere jonge deernen omringen deze groep die door wapenherauten beschermd wordt. Achter den Leeuw van Vlaanderen, fier op den voorsteven van het vaartuig gezeten, staat een monsterreukwerkbrander. Verder wordt de opsmuk van dit prachtig schip door planten en bloemen volmaakt." Vanzelfsprekend hebben de sigle S.P.Q.G. en het Gentse wapenschild hun gerechtigde plaats in het pittoresk schouwtoneel gekregen. De laatste Historische Stoet die naam waardig dagtekent van 1913, het jaar van de Wereldtentoonstelling. Om de 300 ste verjaring van de erkenning van hun vereniging te vieren, richtten de gildebreeders van St.-Michiel een wijde waaier van feestelijkheden. De hoofdschotel van die viering bestond uit het 3 keren laten uitgaan van de "Groote Historische Ommeganck" waarvan de regie toevertrouwd was geworden aan P. Bergmans en A. Heins. Of deze onverbeterlijke minnaars van Gent en diens verleden ervoor gezorgd hadden dat de door 4 paarden bespannen "Ghendt" - "Hou en Trou"-praalwagen mocht gezien worden ? De Maagd met aan haar voeten de leeuw zat niet zo maar op haar troon, op de koop toe waren beiden beschermend omringd door de bijna nooit ontbrekende palissade-tuin. Toegegeven dat Gent op 8 mei 1949 nog een Historische Stoet uit de grond stampte, namelijk om de Stropjes eraan te herinneren dat hun stad als Handelsstad in dat jaar de eerbiedwaardige ouderdom van een half millennium bereikt had. Jammer genoeg mocht die gebeurtenis geen schitterende prestatie genoemd worden. Spraken sommigen van "Ik wil maar ik kan niet", toch moeten we bekennen dat de Stad-Gent-praalwagen met een bijzondere zorg opgebouwd werd. Gehuld in een weids hermelijnen kleed zat de met de muurkroon getooide Maagd op haar troon geflankeerd door een reusachtig Gents schild te midden van een met tinnen en kantelen bezette tuin.

Slot volgt.

M. VAN WESENMAEL

NOTEN

1. A. Van den Kerkhove, Museum voor stenen Voorwerpen, Gids v.d. Bezoeker, 2de uitgave, 1973; A. van Werveke, Ruines de l'Abbaye Saint Bavon et Musée lapidaire, 1912; L. Sanglet, Het Geeraard Duivelsteen te Gent, Reeks art. in Vooruit, jg. 1954.
2. Zie de afb. "De Reep te Gent in ongeveer 1820" door L. Sanglet, in G.T., jg. 1, vóór blz. 157.

3. J. Machiels, Robert en Pieter de Keysere als drukker, in *Archief- en Bibliotheekwezen in België*, D1. XLVI, 1-2, 1975, blz. 1-32.
4. Zijn naam werd gegeven aan een straat (van Veermanstraat tot J. de Vigneplein).
5. G. Milis-Proost, *Inventaris der Kaarten en Globes*, bewaard in de U.B., Gent, 1967.
6. J. Machiels, a.w. blz. 20.
7. A. Derolez, *Boekbanden*, in "Gent, 1000 Jaar Kunst en Cultuur, II.
8. W. de Vreese, *De Legende op den Band van Pieter de Keysere*, in "Het Boek", 1928.
9. *Catalogue de l'Exposition de Reliures*, Brux. 1931.
- 9 bis. G. van Severen, *L.Ex-libris de F. Vander Haeghen*, in *La Flandre Libérale*, 23-7-1964.
10. *Beschryvinge van het zeven honderdjaerig Jubilé van den heyligen Macarius, Tot Gend*, by Jan Meyer, op d'Hoog-poorte in 't gekroond Zweird, 1767.
11. *Chars du Cortège Historique des Comtes de Flandre par Félix Devigne et Edm. De Busscher*, Gent, 1853; *Description du Cort. Hist. des Comtes de Fl. par Edm. De Busscher*, Gent, 1849.

DE BROEDERSCHAP VAN SINT-JAKOB-IN-COMPOSTELLA, GEVESTIGD IN DE GENTSE SINT-JAKOBSKERK, OP HET EINDE VAN DE XVe EEUW

De broederschap van SINT-JAKOB-IN-COMPOSTELLA is ongetwijfeld een der oudste religieuze konfrerieën van Gent. Het is ook zeer goed mogelijk dat de bouw van de eerste houten Sint-Jakobskapel (vóór 1093) zijn oorsprong vindt in de stroom van bedevaarders naar het spaanse Compostella, die reeds van de Xe en zelfs van de IXe eeuw langs vaste bedevaartsroutes vanuit het noorden van het land, Nederland, Duitsland en Skandinavië opmarcheerden naar de stad van Santiago, waarheen, volgens een spaanse overlevering, de relikwieën van Jacobus de meerdere zouden zijn overgebracht en in de negende eeuw teruggevonden.

Op elke vaste pleisterplaats van de bedevaartstroute vindt men telkens de St. Jakobskerken terug en in de onmiddellijke buurt daarvan een St.-Jakobsgodshuis of hospitium, waar de pelgrims een paar dagen mochten verblijven.

Onze broederschap was oorspronkelijk gevestigd "op de Mude" in het

St.-Jakobshuis, gelegen over de Leie, in de buurt van het Godshuishammeke. Dit godshuis lag buiten de eerste stadskern, zodat late pelgrims nog een onderkomen konden vinden, wanneer de stadspoorten reeds gesloten waren.

De bedevaarders gingen meestal, om veiligheidsredenen, op weg in groepsverband, en werden door hun medebroeders in de verschillende etappeplaatsen opgewacht en gastvrij ontvangen. Zij waren gekleed in een lange pelgrimspij, met de breedgerande hoed, waarvan de rand langs een zijde was omgeslagen en versierd met de gekende sint-jakobsschelp. Zij hadden ook een lange reisstaf in de hand, waaraan de typische drinkbus was bevestigd. Staf, schelp en drinkbus zijn de symbolen die men steeds terugvindt bij instellingen die de naam van Sint Jakob dragen.

Wanneer dan op nieuwjaar 1494 de baljuw, de schepenen en de Raad van Gent een ordonnantie uitgeven betreffende het gilde van Sint Jakob, dan is dit geen oprichtingscertificaat, maar om, op aanvraag van de pastoors en de regeerders van het gilde, de reeds bestaande regels en gewoonten een officieel tintje te geven en wat meer ruchtbaarheid : een soort onbetaalde reclame dus ! De oorkonde richt zich, met de gekende stadhuisvolzinnen, tot allen die de voettocht hebben gedaan "tsente Jacops kercke binnen deser stede". De schepenen beweren vervolgens dat het hun bedoeling is de "vermeerderinghe vanden goddelijken dienst ende de broederliken minne en vriendschap" te bevorderen van allen die "ten altaer vanden voorn. apostelle ende grooten vriend gode" de dienst van St.-Jakob onderhouden "inden buec neven den hoghen choor". (Welke kapel uit de kooromgang hiermee bedoeld werd is nog niet achterhaald). Hierna worden enkele regels en gewoonten van de broederschap nauwkeurig omschreven. Deze omvatten o.a. de verplichting alle zondagen in de vasten een gelezen mis te laten doen in hun kapel en een jaargetijde voor de overleden medebroeders. Ook vrouwen mochten deel uitmaken van het gilde, maar allen, zowel broeders als zusters, moesten, in persoon, de H.apostel te Compostella hebben bezocht. Vervolgens wordt nog gewezen op de verplichting hun altaar te onderhouden, de plicht van eerst mis te horen vooraleer op bedevaart te vertrekken en de vreemde pelgrims gezelschap te houden tot buiten de stadspoort. Ten slotte wordt erop aangedrongen dat eventuele giften moeten besteed worden voor een godsdienstig doel (1). Twee jaar later, op 9 juni 1496, verschijnt een nieuwe ordonnantie van de schepenen, nadat hun "zekere supplicatie is overghegheven in gheschrift" door de bestuurders van de broederschap, die hier voor het eerst worden genoemd "de Vader en zijn twaalf Kinderen". (2)

"Allen den ghoonen die dese presente lesen zullen, zien oft hooren lesen. Scepenen ende raadt vander stede van ghenet doen te wetene dat by ons ghesien ende ghevisenteert wesende zekere supplicatie ons overghegheven in gheschrift bij Thomaes Jacop filius, Vadere, Jan Sanders, Jan de moor, Pieter tryoen, berthelmeus hueghebaut, pieter de vechtere, Joos zoetine, baudin staessin, adriaen scallint, maerc vander varent,

(1) Archief St.-Jakobskerk, nr. 1491/201

(2) A.S.J. nr. 1492/206

Jacob de pape, gillis de wulf ende gillis ampeltn, zijne kinderen.”

Hierna worden meer details gegeven over de inrichting van de broederschap en haar reglementen. Volgens deze oorkonde komen de huidige supplianten voort “uut den gulde van st. jacopshuus up de mude” en werd reeds een toelating gegeven op 1 januari 1493 om “gheselschap ende broederscap te houdene.. ter vermeersinghe van allen godlijken diensten in zijn kercke binnen deser stede”.

“Over hemlieden ende den ghemeen broederen vander broederscape vanden weerden appostle gods mijnen heere sint Jacop de meerdere, die nu zijn ende voort over alle de ghoone die hare peregrimage in persooone ghedaen ende de voorn, appostel sent jacop de meerdere ghelijc hemlieden supplianten te compostelle versoucht hebben noch versoucken ende inne selve broederscepe comen zullen te kennen gheven dat... eist zo dat wij ende onse voorsaten den voorn. supplianten als comende uut den gulde van sr. jacopshuus up de mude thaerlieder nieuwste bede up den eersten dach van lauwt. XIIIc drie ende neghentich lestleden octroyeerden ende consenteerden gheselschap ende broederscap te houdene ende up te stellene inde eere ende weerdicheyt vanden voors. weerden appostel sent jacop de meerdere ende ter vermeersinghe van allen godlijken diensten in zijne kercke binnen deser stede met zekeren pointen ende artyclen zo de wet die daer af es inhoudt ende begrijpt.”

De supplianten vreesden immers dat de broederschap nog niet zo stevig gefundeerd was en niet “gheduerich zijn en bliven zoude menichte van jaeren”.

“Ende supplianten hier up wel gheadviseert raedt ende advis ghenomen hebbende met diverschen haren medebroeders duchtende dat met den pointen bij hemlieden inde voorn. bede regheert tselve broederscap niet zo steerc noch vast ghefundeert en zouden wesen dat gheduerich zijn ende bliven zoude menichte van jaeren zonder verhinder of te termenten gade ende te dien hende dat de schoone godlijcke diensten, provemden ende aelmoessen en die zij inde voors. keercke voor den autaar vanden voorn. sent jacoop in eeuweghen ghefundeert ende upghestelt hebben ende daghelix doende zijn niet vermindert noch achtergelaten maer vermeerst ende onderhouden moghen werden zendden zelve ootmoedelic hemlieden te willen consenteerne confirmeerne ende approbeere de pointen ende artijclen hier naer verclaert.”

De goddelijke diensten moeten zoals vanouds gedaan worden en er moet een nieuwe Vader gekozen worden met zijn twaalf Kinderen, “daertoe nemende goede eerbare persoonen nut ende oirboirlic wesende”.

“Ende wij gheneghen zijnde thuerlieder begheerten ende up al ghelet hebbende alsoot behoort hebben in voorderighen vanden godlijken dienste ende ome dien tonderhoudene gheordonneert ende ordonneren bij desen solennelen diensten diemen te dien daghe voor haerlieder voorn. aultaer ghecostumeert es ende upghestelt zijn te doen zal vernieuwen den Vader ende zijne twalef kinderen, broeders en regierers vander voors. gheselschap daertoe nemende goede eerbare persoonen nut ende cirboirlic wesende ome tonderhouden vanden zelve gheselschap van den aultare haerlieden consent daer toe eerst ghedaen hebbende.”

Nauwkeurige voorschriften werden gegeven voor het bijwonen van de gildemis : men mocht niet te laat komen of te vroeg buiten gaan (niet vóór het bidden van het “de profundis” en “tghewijde water gheworpen werdt”)

bij de offerande moest men de hiërarchische volgorde in acht nemen, men moest zijn habijt dragen op straf van boete.

“De welcke in toecommende jaeren dienen zullen ende zo langhe daer naer toet dat zij tzijnen ancommene bij advijse vanden oudsten ende voorlaetste vander zelve gheselscepe gheordonneert ende ghestelt zullen wesen, zonder eeneghen van dien hem te ananghene voor den anderen te offerne buuten zijnder ordene gaende oft knielende ter messen oft offerende blivende ooc naer de offerande de messe vulkomen toet dat de dreprofundis ghelesen ende ghewijde water gheworpen werdt zonder van daer te scheedene ten waer bij consente vanden Vader ende datte elc met zijner habijte ende parure vanden broederscepe van st. jacops daghe den meerderen voorwaerts toet haerlieder afganc. Ende wie van eenich van al dien in ghebreke ware ofte ter contrarien dade dat ware up zulcke boete als bij hemlieden int ghemeene thaerlieder ancommene gheordonneert sal werden.”

Wie een bedevaart naar Compostella wenste te ondernemen, moest 's morgens aan het altaar van St.-Jakob de mis bijwonen, waarbij ook de Vader en zijn Kinderen moesten aanwezig zijn, hiertoe verwittigd door de knaap. Allen samen moesten de pelgrim uitgeleide doen tot buiten de stadspoort. Ook bij zijn terugkomst moesten de regeerders van de broederschap de pelgrim opwachten en plechtig de stad inleiden. Indien iemand verhinderd was hierbij aanwezig te zijn, mocht deze een medebroeder in zijn plaats zenden met zijn habijt !

“Item zo wanneer dat eenich broeder of zuster vanden voorn. gheselscepe oft andere personen wie die zijn ghemoghen ende in meeneghen wesende den voorn. appostel st. jacop den meerderen te versoucken in compostelle begheerde tsijnen versouckene voorn. altaer een messe ghedaen te hebbene so zullen de voorn. vader ende kindren daer toe vermaent wesen bij haerlieder cnape alsoot behoort ghehouden zijn te commene ter zelve messe te offerne ende naer de messe met zulcken pelgrim alle tsamen te gane oft eenen anderen broeder met haerlieder abijte te zendene ende hem uutgheleede te doene toet buuten der poorten daer hij den wech in nemen wille, hem van ghelijcken tzijnder weder comste van st jacops up dat zij de wech hebben ende behoerlic vermaent werden weder inhalende ghelijck men van ghelijcken useert te doene toet vele plaetsen ende in diverschen steden binnen desen lande van vlaenderen ende daer buuten, zo wie vanden eenen oft vanden anderen vermaent zijnde in ghebreke ware zoude verbueren twee groote, beauden daer eenich vander vader of broeders uut der stede waren oft consent hadden dat zij dan onghehouden zullen zijn vander voorn. boete, waert ooc dat eenich persoon tvoorn. uutgheleede ende messe begheerden ghedaen te hebben die niet wel souffiss.c noch ghestaede en waere den cost vander voors. messe te dooghene zo salmen die biden voorn. vader ende kindren betalen ten laste vanden broederscepe ende tuutghelede doen ghelijck booven.”

De Kinderen moeten steeds bereid zijn vóór de Vader te verschijnen, als deze om een onderhoud verzoekt over zaken het altaar of de broederschap aangelangende.

“Item werde elc vanden kindren dienende vanden voors. broederscepe ghehouden ten ontbiedene vanden vaderoot in zijn absentie vanden ghoonen die hij daer mede lasten sal tallen tijden dat hij noot sal hebben met hemlieden te sprekene omme eeneghe saken den altaer ofte broederscepe angaende te commene te zulcken plaetsen als hij hemlieden biden cnape vanden gheselscepe sal doen beteecken, zo wie daer af in ghebreke ware zoude verbueren naer dat hem de boete besteeden waere te wetene up de ghelijcke boete eenen groten ende up de hoogste boete twee gro. al-

so omwille ende menigwaerfte alst tgebuerte.”

In geval van twist of woordenwisseling moet de onenigheid vóór de Vader beslecht worden, op straf van een pond was. Op voorwaarde echter “datter gheen bloet ghelopen en es” of erger, want dan komt de zaak voor de heer en de wet.

“Item waert dat eenich persoon van desen broederscepe in eeneghe vergaderinghen vanden gheselscepe oft elders jeghen eenen andren broeder woorden, twist of ghescil naeme, daer af zullen de vader ende zijne kindren moghen zijn middelaers ende apponeerders ende tghescil van beede den broeders thembieden waerts begheen ende nemen ennemeere datter gheen bloet ghelopen en es noch eenighe saken ghebuert daer de heer kennesse af behoort te hebbene ende waer eenich van zulcken persoonen die zijn ghescil den vader ende zijnen kindren of twee van huerlieden ghedeputeerden ende medeghesellen niet upgeven en wilde of te tghenendt dat hembieden gheordonneert ende gheseyt werde niet en onderhilde ende vulquame zoude verbueren thelcen reyse een pondt was ter discretie vanden gheselscepe.”

Dan wordt nog eens herhaald dat slechts zij lid mogen worden die “den voorn. helegghen appostel st. jacop de meerdere in persooone versocht hebben binnen der stede van compostelle int land van galisien”.

“Item in dit voors. broderscap zullen moghen ontfanghen werden de ghoone diet begheeren zullen ende den voorn. helegghen appostel st Jacop de meerdere in persooone versocht hebben binnen der stede van compostelle int land van galissien andere ghelijcke persoonen vinden zullen die bij haerlieder consente ten voorn. daghe in huerlieder stede comen ende den last aneveerden willen zonder anderssine yemen daer toe moghen dwinghene.

Degenen die aangesteld zijn om te “dienen” d.i. het bestuur waar te nemen, mogen zich niet onttrekken aan deze taak, of desnoods een vervanger zoeken.

“Item ware eenighe faulte van dienste in zulcken nieuwen anghenomen het ware bij dat hij overleden oft anderssins zonder eerst eenen andren in zijn stede ghestelt te hebbene ende zonder de ghoone die zulcken faellant ghestelt hadde ghehouden zijn ten eersten daghe vander kuere den last ende werandwoorden te dooghene den dienst te anveerdene ende te behoudene tot dat hij yemende ghestelt hadde die hem behoorlic quite inder manieren als vooren.”

Uit het volgend paragraaf leren we het insigne van het gilde kennen. Elk jaar nl. moeten de regeerders een nieuw habijt laten maken met op de linker mouw de afbeelding van de apostel “staende inden tac van eenen garnaet boome met appelen ende blommen”. Op het feest van Sint Jakob, 25 juli, moeten zij, in hun habijt, de mis bijwonen, of bij belet, een medebroeder zenden met hun habijt.

“Item werden de voorn. Vader ende zijne kinderen Regierders vander broederscepe ghehouden elec jaar te makene elc een habijt van ghelijcken couluer zulc als zij alle tsamen ende ome... de meeste menichte van huerlieden ordonn'en over eendraghen ende sluiten zullen, welc habijt metgaders den parure ende teeckene vander apostel st Jacop staende inden tac van eenen garnaet boome met appelen ende blommen

zulc als zij supplianten jeghenwoordelich draghen ende anghenomen hebben up de mouwe van huerlieder linckteren aerme, zij vader ende kinderen eerst waerf an hebben moeten ende daermet commen of te eenen anderen broeder indien zij noodsakelic beledt hadden zenden ter messe up den dach van St. Jacop den meerderen den XXVen in hoymaent. Zo wie daer af in ghebreke ware zoude verbueren ten proffijte ende onderhoude vanden altaer III.e gro. wel verstaende ware eenich van dien gheselscepe in een habijt hadde van zulchen couleur als zij ghecoren zullen hebben ende zulc als dat hij daer mede wel behoorde toutstant dat zulc persoon tselve habijt vanden ghemeen eede zijne medeghesellen eerst ghevisiteert zijnde daer mede sal moghen passeren ende up tselve habijt stellende de voorn. parure ende commende oft zenden ten voorn, daghe te messen ende dienst ende den altaer toelegghende also vele als hem bi den vadere ende andre kindren gheordonneert ende gheseyt sal werden.”

De Vader en de Kinderen, wier diensttermijn is afgelopen, moeten op Sint-Jakobsdag, samen met de nieuwe bestuurders, in dienst aanwezig zijn.

“Item werden elc vanden houden vadere ende kindren die ten ste jacops daghe den meerderen afghegaen zullen werden ghehouden met haren voorn. keerle vander parure te commene oft zendene up sent jacops dach den meerdere den nieuwen vader ende broeders ter messe ende dienste vander gheselscepe elc up de verbuerte van twintich grooten ten proffijte vanden gheselscepe.”

Bij de herkiezing van het bestuur worden alle leden uitgenodigd op een maaltijd.

“Item datmen ten selver daghe sal vermoghen te haudene eene... maeltijdt van alle den broeders ende zusters wesende binnen deser stede die den voorn. weerden apostel st jacop de meerdere te compostelle versocht hebben ende in de jeghenwordlich broederscap zijn oft dan commen willen mids te zulcker maeltijdt ghelden eenen redelicken penninc naer den incoop vander vitaelge ende zulc als de vader ende zijne kindren dan dienende ordonneren zullen ende tyghuene dat daer boven vanden zelve maeltijdt... commen sal zullen de selve vader ende kindren dan dienende ghelden ende betalen als enyghlyc weder zij ten zelve maeltijdt zijn zullen ofte neen.”

De Vader en zijn Kinderen moeten elke zondag aanwezig zijn in de hoogmis, 's zomers om 8 uur en 's winters om 9 uur. Ook zullen zij een jaarboek aanleggen om het doodgeld en het jaargeld in op te tekenen.

“Item zullen de voorn. vader ende kindren ghehouden zijn alle zondaghe te weetene van tzondaghe naer alfmaerte toet tzondaghe naer bamesse te commene ter messe vanden voorn. broederscepe diemen beghinnen ende anslaan sal ten acht hueren ende van tzondachs naer bamesse voort toet den zondaghe naer alf maerte ten IX hueren ende aldaer elc te offerne knielende ende plaetse nemende zulc als zij biden zelve vader ende negheene andre al waert zo dat zij den zelve st Jacop hadden doen besoucken bij andren persoonen eens, tweewaerft of meer. Ende sal van zulcken broeders ende persoonen onderhouden ende ghemaect werden eenen register ende bouc daer alle de zelve inne gheteeckent ende ghescreven staen zullen met tghuene dat zij uut haer selfs mainemente ende vrijen wille st jacoppe ende den voorn. broederscepe ordonn. en ende toelegghen zullen het zij lettelt oft vele te heffene naer haerlieder overliden zonder anders ghehouden te zijne van eeneghen incommene oft jaerghelde welcke ghifte men sal orconden naer de wet vander poort.”

De regeerders zijn gehouden alle inkomsten te besteden "int onderhoudt ende reparatie vander broederscepe" en bij de wisseling van bestuur reken-schap te geven van de inkomsten van testamenten, giften en boeten en de inventaris van het zilverwerk en de "juwelen" te overhandigen.

"Item de voorn. vader ende zijne kinderen regierders vander broederscepe zullen ghehouden zijn alle zulcke dootghelden insghelijcx de boeten ende appoorten die ten aultaer incommen zullen ende zulcke andre proffijten van testamenten ende giften als den voorn. broderscepe gheordonneert ende ghegheven zullen werden te employeeren ende besteedene int onderhoudt ende reparatie vanden broderscepe int coopen van den baghen ende zelveverwerck hem behouvende ende anderssins int proffijt vande zelven ende daer af binnen viertien daeghen naer haerlieder afgaen den nieuwen vader ende kinderen ende ander vander broederscepe rekeninghe bewijs ende... te doene deucheleic ende alsoot behoort. Item sal de vader ten zelven daghe bewijs ende overlegh doen van allen den juweelen onder hem biden vader zijnen voorsate volghende den inventarisse die men daer af ghemaect sal hebben tzijnen incoomen gheleidt ende bewijst waeren als de ghoone binnen zijnen tijde bij consente vanden gheselscepe verandert ghecongusteert ghecocht ende vercreeghen ende als nieuwe vader onder wiene alle zulcken iuweelen rusten zullen sal ghehouden zijn daer vooren ende van zijnder handelinghe goeden zeker te doene."

De nieuwgekozen Vader zal, bij zijn aanstelling, beloven, in handen van den "ouden Vader", dat hij al deze bepalingen gewetensvol zal nakomen.

"Item omme tonderhouden ende... van deser jeghewoordeghe confirmatie zal elc nieuwe vader ende kindren tzijner incomene ghehouden zijn te belovene inden handen vanden ouden vader ende kinderen tgeheel inhouden van dien te onderhouden ende achtervolghene doen onderhouden ende doen achtervolghene naert haerlieder vermoghene in alle pointen ende elc zonderlinghe den tijt gheduerende dat zij dienen zullen. De welckke punten ende ertyclen metgaders huerlieder eerste confirmatie wij hemlieden over ons ende onse naercomers ghegheven gheconfirmeert ghewillecuert ende gheapproveert hebben ende bij desen mids den consente vanden heer ghenen consenten willecueren ende approberen teeuweghen daghen onvermindert altijt den ins.. en deser stede.. tonswaert.....van al desen up datter eeneghe onzekerhede of ghescil ghemaect omme ons ende onse naercommers daer af ter kennesse te hebbene omme die te meerderne minderne corrigerne ende veranderne up date noodt worde in kennessen van welcken zo hebben wij hier an doen hanghen den zeghel van saken der voors. stede van ghendt den XXen dach van wedemaent int jaer ons heeren duust XXXXc zesse ende neghentich."

Deze ordonnantie van de Gentseschepenen werd op 22 mei 1497 bekrachtigd door hertog Philips van Boergondië. (3)

FRANS VERSTRAETEN

EERSTE ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK IN HET PATERSHOL

Dat de historisch en architecturaal zo belangrijke stadswijk het "Patershol" nog steeds het grote zorgenkind is van elke cultuurbewuste Gentenaar, staat buiten kijf. Het moet de lezer bitter stemmen te vernemen dat over deze aloude en steeds erger bedreigde nederzetting zo weinig historisch onderzoek is gebeurd en dat helemaal niet het minste archeologisch bodemonderzoek werd uitgevoerd.

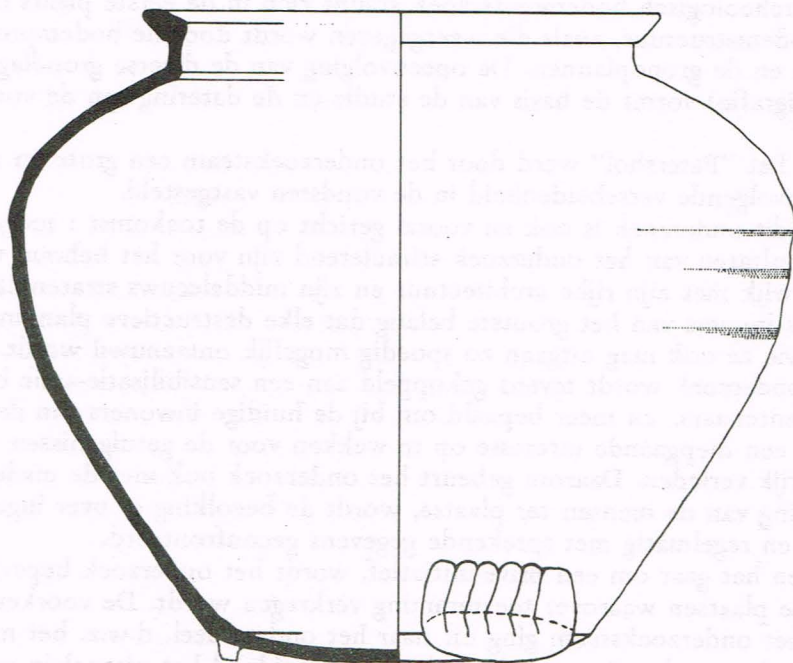
Gezien zijn ligging, enerzijds aan de voet van de grafelijke dwangburcht, en anderzijds onverbrekkelijk verbonden met de vlakbij gelegen merkwaardig rijke "stadskuip" van Gent, en de historische relatie tussen deze drie elementen, moet het de lezer duidelijk zijn dat hier dringend iets moet gebeuren, zowel wat betreft historisch-archeologisch onderzoek, als wat betreft redding van het architecturaal erfgoed.

Op een vergadering van de "Vereniging voor Culturele Milieuzorg v.z.w." (Gent) in maart 1975 bracht ik een voorstel tot archeologisch onderzoek te berde. Pas op 25 september ll. kwam de "Werkgroep Archeologisch onderzoek van het Patershol te Gent" tot stand, bestaande uit studenten en afgestudeerden van de RUG en leraars en studenten uit de kringen van het St.-Lucasinstituut. Ze kregen hierbij de steun van de "v.z.w. Sterrepoort", de buurtwerkvereniging uit deze stadswijk. Onder mijn leiding startte op 26 september het archeologisch onderzoek, geadviseerd door de heren Johan Vandenhoute, conservator van de stedelijke dienst voor Archeologie en Historische Monumenten, en Frans A. Verhaeghe, assistent Middeleeuwse Archeologie aan de R.U.G.

Even enkele gegevens uit de rijke geschiedenis van het Patershol in herinnering brengen...

Het "Patershol" bestaat historisch gezien uit 2 delen. Het oudste deel, eertijds begrensd door de Plotersgracht (N), de Schipgracht (O), de Leie (Z) en de Lieve (W), behoorde in de tiende eeuw tot het grafelijk "castrum". Op dit grafelijk domeindeel waren de zgn. ploters of leertouwers gevestigd in dienst van de graaf en zijn militair hof. Over deze lederbewerkeren weten we nagenoeg niets; hun werktuigen en methoden zijn quasi onbekend. Toen het Gravensteen zijn functie als dwangburcht verloor, werden deze gronden tussen de thans gedempte Plotersgracht en de Leie door de grafelijke overheid aan Gentse notabelen verkocht (tweede helft van de achttiende eeuw). Tot het einde van de achttiende eeuw bouwden zij er hun patriciërswoningen.

Op het deel ten noorden van de voormalige Plotersgracht stichtten de Geschoeide Karmelieten hun klooster, na aankoop van de refuge en het erf van de abdij van Cambron (1287). Ook de Norbertijnen van Drogen stichtten er op het einde van de dertiende eeuw een refugium. De negentiende eeuw betekende geleidelijk het einde van het economisch

Grijze voorraadpot uit de XIVde eeuw, gevonden in één der puinputjes.
(tekening : M. Jacobs-J. De Puydt; foto : P. Peremans)

en administratief belang van deze wijk. Gezien het "Patershol" niet meer aan de moderne woningbouwwijze van de rijke burgerij kon voldoen kwijnde deze buurt stilaan weg. De rijke burgerij werd opgevolgd door een middenklasse, die in de tweede helft van de negentiende eeuw op haar beurt plaats maakte voor kleine ambachts- en werklieden. Pas tijdens de periode 1880-1890 komt de laagste bevolgingsklasse haar intrek nemen in het "Patershol". Na de eerste wereldoorlog tot het einde van de hippierage was deze wijk synoniem voor verzamelplaats van alle aan de zelfkant van de maatschappij levende individuen.

Doel en mogelijkheden van het archeologisch onderzoek

Het belang van een archeologisch onderzoek in het "Patershol" staat in het kader van het historisch onderzoek van deze wijk buiten kijf. Het bodemonderzoek kan verrassende gegevens opleveren over de oorsprong van de stad en haar vroegste bewoning, over de functie van het "castrum", de leefwijze, het werk en de sociale status van de leertouwers enz. Het leert ons de bodemstructuur kennen en verschaft heel wat informatie bij de archeologische studie van momenteel bovengronds bestaande constructies (i.v.m. rioleringen, dichtgemaakte kelders, funderingen, enz.). In die zin kan het archeologisch bodemonderzoek ook een belangrijke aanbreng vormen voor eventuele verantwoorde saneringen.

Het archeologisch bodemonderzoek steunt zich in de eerste plaats op de bodemstructuur, zoals die weergegeven wordt door de bodemprofielen en de grondplannen. De opeenvolging van de diverse grondlagen (stratigrafie) vormt de basis van de studie en de datering van de vondsten.

Voor het "Patershol" werd door het onderzoeksteam een grote en snel opeenvolgende verscheidenheid in de vondsten vastgesteld.

Maar dit onderzoek is ook en vooral gericht op de toekomst : mogen de resultaten van het onderzoek stimulerend zijn voor het behoud van deze wijk met zijn rijke architectuur en zijn middeleeuws stratenplan. Het is immers van het grootste belang dat elke destructieve planning van wie ze ook mag uitgaan zo spoedig mogelijk ontzenuwd wordt. Het onderzoek wordt tevens gekoppeld aan een sensibilisatie-actie bij de Gentenaars, en meer bepaald om bij de huidige inwoners van de wijk, een diepgaande interesse op te wekken voor de getuigenissen van hun rijk verleden. Daarom gebeurt het onderzoek ook met de medewerking van de mensen ter plaatse, wordt de bevolking er over ingelicht en regelmatig met sprekende gegevens geconfronteerd.

Gezien het gaat om een privé-initiatief, wordt het onderzoek beperkt tot de plaatsen waarover toestemming verkregen wordt. De voorkeur van het onderzoeksteam ging uit naar het oudste deel, d.w.z. het mogelijk site van het "castrum", zodat voorbereidend het uitzoeken en opmeten van plaatsen die in aanmerking konden komen, gebeurde.

Een eerste proefsleuf

In het ter beschikking gesteld pand in de Plotersgracht, werd de eerste proefsleuf (van 2m op 3,54m) uitgezet op basis van de aanwezige constructieelementen, d.w.z. ze werd zo gesitueerd dat alle gekende, afgeleide, of vermoede "obstakels" (funderingen, kelder, afvoer, behorende bij het huidig bestaande pand) enkel in het grensgebied van de sleuf vielen. Op die manier blijft er dan genoeg ruimte vrij om :

- over een degelijke werkbewegingsruimte te beschikken,
- de diverse grondlagen te kunnen bestuderen,
- gegevens over die obstakels te verkrijgen.

Het spreekt voor zichzelf dat deze werkwijze in eerste instantie afhankelijk is van de stabiliteit van het gebouw, de belangrijkste in het oog te houden factor bij de stadsarcheologie.

Daar dit het eerste archeologisch bodemonderzoek in het "Patershol" is, wordt dan ook uiterst voorzichtig, nauwkeurig en dus langzaam gewerkt. Men mag daarbij niet vergeten dat de opgravingsploeg uit vrijwilligers bestaat, die hieraan hun vrije uren wijden.

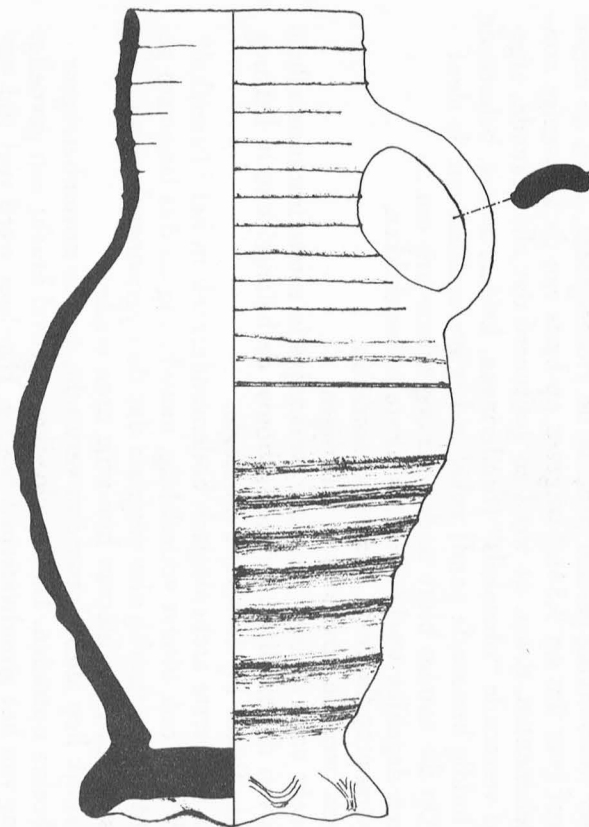
Aanvankelijk liep alles vlotter dan verwacht, tot de novemberregens als spellbreker optraden. De overvloedige regenval bracht een gevoelige verhoging van het grondwaterpeil teweeg. Hierdoor werd veel tijd verloren met wegnemen van het water en waren de werkomstandigheden bar slecht. Een klein gedeelte van een putwand stortte zelfs in. Gelukkig was dit van weinig nadelige aard.

Eerste voorlopige resultaten

Het gehele bodempakket, waarin sporen van menselijke handelingen voorkomen, rust op een uitgeloopte zandlaag met ijzervorming (diepte t.o.v. de begane grond : ca. 180 cm). Hierop ligt een roestgele zandlaag, waarin sporen van paalgaten gedetekteerd werden. De overige, jongere lagen bestaan vooral uit zand en/of leem.

Behalve de naar mondelinge getuigenissen vermoede kelderruimte, behorende bij het huidig-bestaande pand, werd een eertijds gedeeltelijk afgebroken ruimte vrijgemaakt. Interessant hierbij is dat geen enkele van deze ruimtes tot de moederbodem, d.w.z. de natuurlijke, onberoerde grond, doordringt en dat aldus een groot pakket van de door toedoen van mensen gevormde cultuurlagen nog onaangeroerd bewaard bleven.

Een vrij rijke gamma aan aardewerkfragmenten overspant de periode IXde - XVIIIde eeuw. Twee kleine puinputten leverden na reconstructie van het daarin gevonden aardewerk een aantal quasi volledige aarden potten op, waarvan één meer luxueus aandoend exemplaar als tweede keus werd geïdentificeerd. Het materiaal van deze puinputjes werd voorlopig in de XIVde - tot XVIde eeuw gedateerd. Opmerkelijk is verder de verscheidenheid schelpenkeramiek (algemeen gedateerd Xde - XIIde eeuw) en Pingsdorfffragmenten (algemeen gedateerd IXde - XIIde eeuw), alsook een hele reeks rood aardewerk (XIIIde - XVIIIde eeuw).

Steengoedkruikje, gedateerd tweede helft XVde - eerste helft XVIde eeuw. Dergelijke kruikjes werden in grote getale geproduceerd in het Rijnland, o.m. in het Belgisch grensdorp Raeren.
(tekening : P. Peremans - J. De Puydt; foto : P. Peremans)

Hoewel het onderzoek in een eerste stadium verkeert, beantwoorden de reeds bereikte resultaten aan de verwachtingen. Het betekent minstens een gedegen aansporing tot het voortzetten van dit onderzoek. Aldus kan verder bijgedragen worden tot de kennis van het verleden van het "Patershol".

Voor meer informatie kan men steeds terecht op de maatschappelijke zetel van de Vereniging voor Culturele Milieuzorg v.z.w., Laurent Delvauxstraat 5, 9000 Gent.

JARM DE PUYDT, voorzitter.

HET HUIS DE RAVE

Het huis gelegen op de hoek van de Onderstraat en de Schepenhuisstraat draagt de naam "De Rave". Een voorstelling van een raaf is gebeeldhouwd op de trapgevel onder de eerste verdieping. De datum is sinds lang verdwenen. Het uitzicht van het huis komt wat vreemd voor en wel omdat de woning bestaat uit twee delen : het voorste gedeelte, dat herbouwd werd en het tweede deel in de Onderstraat, dat gebouwd werd boven een verhoogde kelder. Dit deel heeft zijn oorspronkelijke bouwstijl bewaard met zijn ramen en ankers. Dit deel van "De Rave" vormt een voutkamer met verdieping en is wel een uniek exemplaar van een huis van de 16e eeuw te Gent.

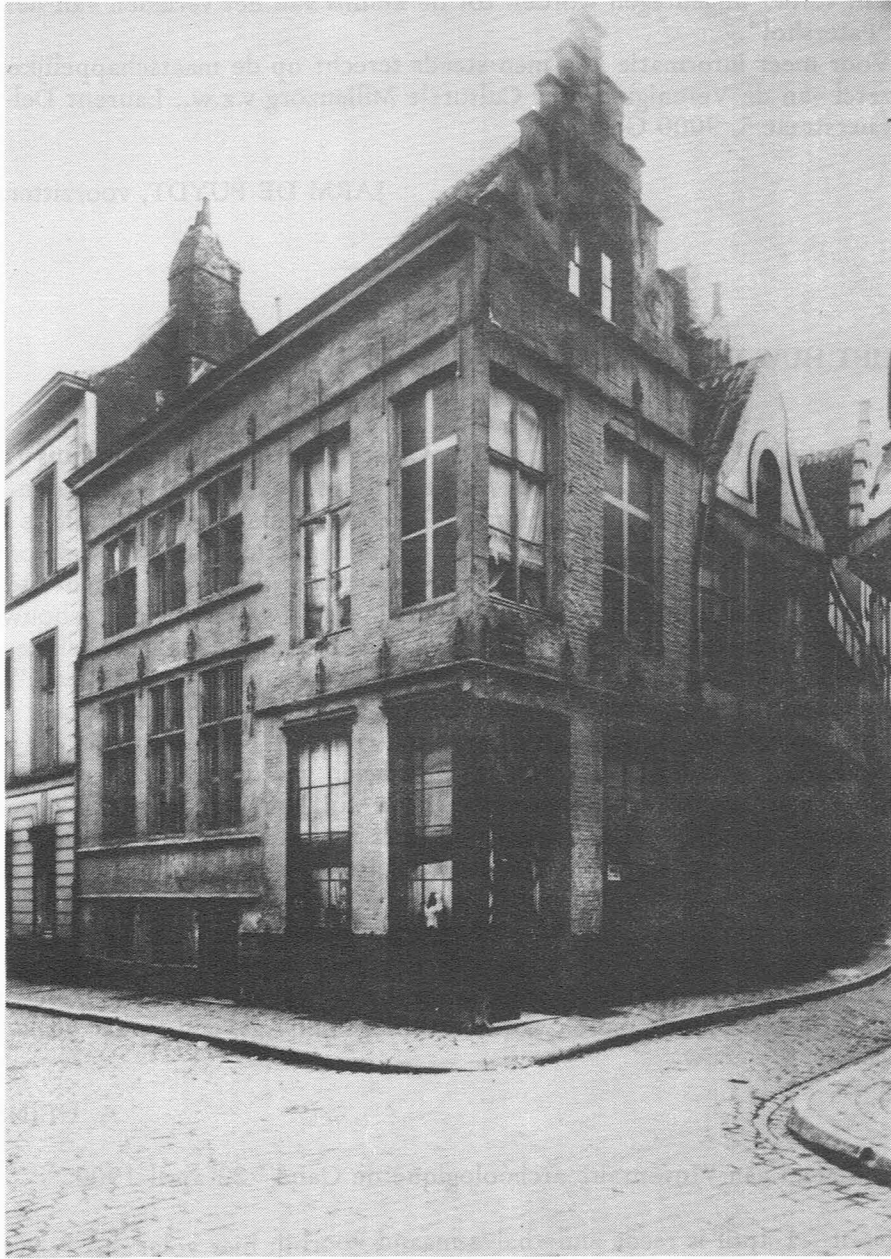
Dit hoekhuis moet dagtekenen van het begin van de 17e eeuw en heeft een "steen" vervangen, in archiefstukken van 1444 genaamd de "grooten steen". Van 1421 tot 1428 behoorde het huis toe aan een zekere Jan de Meyer, een "sarchouwer", een steenkapper van zerken. Een zekere Triestram uten Zwamen wordt vermeld als huurder in 1428 : het huis in de Onderstrate up den houc van der Saystrate.

Op de andere hoek was ook een steen, dat toebehoorde aan de grauwen lammerwerkers, daarna aan de goud- en zilversmeden vanaf 1540 tot 1658. Diericx heeft muren van het oude gebouw gekend in het begin van de 19e eeuw.

A. HEINS

Ontleend aan "Inventaire archéologique de Gand" 22 april 1909.

Noot : 1 april is reeds anderhalve maand voorbij; hier volgt dus geen aprilvis. Vermoedelijk zal het Ministerie voor de Nederlandse Cultuur de huizen van het Van Duyseplein classeren. Iedereen vraagt zich natuurlijk af "waarom ?". En terwijl bestaat de mogelijkheid, dat het huis

De Rave wordt afgebroken. Het huis is wel erg bouwvallig, alle woningen die niet regelmatig onderhouden worden, zijn dit na een zekere tijd. Met goede wil kan De Rave worden gered.

EEN LEZER SCHRIJFT :

Een tijdje geleden lazen we een bericht in het dagblad dat een weefmachien verwaarloosd in het Gravensteen lag en er werd dan een voorstel gedaan een museum te openen over de weefnijverheid in het Gentse. Nu nog laatst de vraag : wat gaat er gebeuren met het orgel van de St. Niklaaskerk ?

Wij stellen nu de vraag : zal de St. Niklaaskerk nog als parochiekerk gebruikt worden of wordt het een museum van kristelijke kunst ?

Als dit het plan is, kan dan dit orgel nu niet reeds elders gebruikt ? We voorzien niet dat de St. Niklaaskerk nog parochiekerk moet zijn, de kerken liggen dicht genoeg bij mekaar om twee parochies samen te brengen. Of kan een ander voorstel niet overwogen ?

Wie de zondag als toerist de St. Baafskathedraal bezoekt wordt gedurende de diensten tegen gehouden door een of andere kerkbaljuw, wat een stoornis verwekt voor de diensten maar ook de toerist ontevreden stemt. Zou de St. Niklaaskerk dan niet beter parochiekerk worden in plaats van de St. Baafskathedraal waar dan maar een dienst meer zou zijn, als het nodig is dat de E.H. Kanunniken hun dienst in die kerk hebben. De zijbeuken zouden ruim plaats geven als museumruimte bij de vele waardevolle dingen die er al te zien zijn. Maar dat is toekomstmuziek.

Er is ook nog de St. Annakerk. De werken gaan niet verder. Wordt ze afgebroken ? Moet ze als parochiekerk nog bewaard worden of kan ze dienst doen voor andere doeleinden in het quasi centrum van de stad. De begijnhofkerk, die mooi hersteld is, heeft ruimte genoeg om als parochiekerk te dienen en het parkeerprobleem, waar soms wordt over gesproken, krijgt dan ook wel een oplossing.

Iets anders moet ik ook nog schrijven.

Wanneer komt toch een oplossing voor het mooie vleeshuis waar ook nog de muurschilderij buiten alle belangstelling moet blijven.

Wat we van toeristen dikwijls vernemen is : we weten niet genoeg van de geschiedenis van Gent als we de gebouwen in het centrum bezoeken. Zou niet, zonder veel moeite, na herstel, in het vleeshuis een blijvende tentoonstelling ingericht kunnen worden over de geschiedenis van Gent en alle gebouwen ? Uit vroegere tentoonstellingen kan men al zeer veel materiaal gebruiken. De toerist zou dan niet als dwaze kijker van stenen rondlopen in onze mooie stad maar zou eerst over de gebouwen, in het

vleeshuis, zeer goed in het centrum gelegen, wat geschiedenis leren. De vraag is altijd : Wie gaat dat allemaal inrichten ? Hoeveel lezers van uw blad zijn er niet, met verdiende rust, die gaarne een handje zullen toesteken om iets nuttig tot stand te brengen uit eerbied voor hun Gentse stede ?

ERRATUM

In het artikel "De Sint-Jorisgilde te Gent" januari-nummer blz. 26 regel 15 en 16 lees : de bisschoppen Triest en P. Lamman, Gillis Temmerman, abt van de Sint-Pietersabdij, Viglius d'Aytta, proost van Sint-Baafs.

BIBLIOGRAFIE

1. "Te Schande op de Vismarkt" door René De Herdt in "Toerisme in Oost-Vlaanderen" 25e jaargang, N.I.
2. "Bouwdata op Gentse Huisgevels" door L. Hoste in "Oostvlaamse Zanten" L I - 1976 I.
3. "Harmonie Vooruit negentig jaar" door André Minne in "Vooruit" van 17 maart 1976.
4. "Marcel Deruelle en beeldhouwer Berten Coolens" door Jos. Murez in "Vooruit" van 10 maart 1976.

TE GENT

1. Te Gent werd de v.z.w. "Stichting Victor Stuyvaert" opgericht, die van Mevr. Wed. Stuyvaert een aantal werken en documenten van de Gentse kunstenaar ontving. De mogelijkheid bestaat, dat de werken zullen tentoongesteld worden in een zaal in het Vanderhaegenhotel.
2. Vermoedelijk krijgt Gent een textielmuseum.
3. Komt "Fray Pedro" straks op het Fratersplein ? (De Gentenaar 24.2.1976).

VRAAG EN ANTWOORD

Vraag 72 van P. De Pue

Zoals bekend is woonden de Paters Dominikanen in het Begijnhof van St. Elisabeth ten tijde dat de begijnen daar nog verbleven, zoals ze nu nog verblijven in het begijnhof van St. Amandsberg. Zou me iemand het huis kunnen aanduiden dat de Paters bewoonden vóór de verhuizing naar St. Amandsberg ? In de Provenierstraat vond

ik een Huis van St. Dominicus met een beeldje van St. Dominicus.
Was dat hun woonst ?

Vraag 73 van A. van Elslander

Bij het klaarmaken van de tekst van de novellen en schetsen van Cyriel Buysse voor de uitgave van het Verzameld Werk bleek één stuk onvindbaar, nl. *Beter laat dan nooit*. Het wordt nochtans nauwkeurig beschreven door Dr. R. Roemans in zijn *Kritische Bibliographie van Cyriel Buysse*, p. 17. Het is een boekje van 48 bladzijden, 21,5 cm hoog bij 13,5 cm breed, en werd te Gent gedrukt bij Ad. Hoste in 1891. De novelle was vooraf verschenen in het eveneens onvindbare *Gouverneurs Oude Huisvriend* dat te Nijmegen werd uitgegeven. Heeft een van onze lezers het boekje ooit ontmoet ?

AANVULLENDE LEDENLIJST

- 918. Mw Foket A. Breendonkstraat 9, 9000 Gent
- 919. Mw Böss E. Holstraat 55, 9000 Gent
- 920. Bots M. Hettingen 49, 9258 Scheldewindeke
- 921. Mw Haerens L. Warande 1, 9810 Drongen
- 922. De Vos H. Sint-Baafskouterstraat 27, 9110 Sint-Amandsberg
- 923. Mej. Verheye Chr. Aaigemstraat 107, 9000 Gent
- 924. Cardon M. Walbosstraat 67, 9120 Destelbergen
- 925. Baete R. Kalandenstraat 12, 9000 Gent
- 926. Mw Wwe Decuyper-Mestdagh Baron de Giey laan 201, 9720 De Pinte
- 927. Vanderheyde M. De Reep 15, 2230 Schilde
- 928. Verdonck J. Krijggasthuisstraat 68, 9000 Gent
- 929. De Tremerie E. Gentstraat 151, 9110 Sint-Amandsberg
- 930. Bogaert C. Leopold II straat 130, 9110 Sint-Amandsberg
- 931. Mw Germis L. Fortlaan 50, 9000 Gent
- 932. Blancke A. Sint-Theresiastraat 16, 9000 Gent.

WIJ ONTVINGEN MET DANK

- Van dhr Luc Kongs : Bibliografie van België 1971, 1972, 1973
Belgisch Tijdschrift voor filologie en Geschiedenis
L III 1975-4
- Van de provinciale Kulturele dienst Gent : Kultureel jaarboek provincie Oost-Vlaanderen 1974
- Van dhr. W. Steeghers : De familie Sierens (Appeltjes van Meetjesland XXVI 1975)

DE SCHOONSTE DAG ZIJN'S LEVENS

Air : Musique de Chambre

'k Hê mijn eeste komun' gedaan
En 'k ben nu jonman hoor ik zeggen,
Maar 'k hê der veur wat afgestaan,
't Es weerd om 't u hier uit te leggen :
'k Hê zeven weken dag op dag
In de kapelle zitten beven,
En z'heeten da mee veel beslag
Den schuunsten dag van g'heel mijn leven !

Op straate spelen mocht ik niet,
'k haa buiten schreeve kunnen lopen;
Al wat ik dee was opposiet
En 'k moest het mee nen klets bekoopen;
Te biechten hê 'k veel moeten gaan
Hoewel da 'k niets en haa misdreven,
Want 'k moest toch goed in orde staan
Op d'schuunste dag van heel mijn leven !

Te morgend ben ik van te vier
Ja uit mijn bedde al gemoeten,
Rap naar de kerk, ge ziet van hier
Mee grooten vaak en kewwe voeten;
Een spierken eten mocht ik niet,
Ons heer zoe mij da niet vergeven;
En dat es nu gelijk ge ziet,
Den schuunste dag van g'heel mijn leven !

En zie mij ni ne keer hier staan,
Te wijd zijn allemaal mijn kleeren;
Mijn hoed wil mij geen beetje gaan,
Mijn schoenen doen mij schriklijk zeere...
Mijn prente es al g'heel gescheurd,
Mijn strek es ook nie g'heel gebleven,
Ge ziet wat er mee mij gebeurt
Op d'schuunsten dag van heel mijn leven !

(Ontleend aan de revue "Hoe hedd' het op den" opgevoerd in 1907).